

ધુમલીના મહારાણા.

હજીમશુ ને સતી સોનનું

નાટક પંચાંકી

શેઠ ચત્રભુજ દેવકરણના આશ્રયતળે.

રચિતે પ્રસિદ્ધ કરનાર.

પારખ દરના રહીશ.

ક. કહાનજી વી. માધવજી રતનગ્રાહી.

આવૃત્તી ૧ લી

અમદાવાદ.

પાનકોગ્ને નાકે ધાંચીની વાડીમાં

એગ્ગે વર્નાકયુક્તર પ્રીટીંગ પ્રેસમાં

નથુભાઈ રતનચંદ મારફતીયાએ છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૮

સને ૧૯૯૨

કિંમત ૭ આના

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

નોટીશ.

આ પુસ્તક ખરીદનાર સાહેબોને ખસુસ ખચર આ-
પવામાં આવે છે કે તેઓએ મારી હસ્તલેખન સહી આ
નીચે ખતાવેલ જગોમાં કરેલી હોય તોજ ક્રેડિટ ને સિવાય
કોઈ પાસે માલુમ પડે તો તેઓએ ચાંચી મેળવ્યું જોગ
મણી શકાશે. માટે પ્રથમજ સહી તપાસી લેવું.

મુ. પોરબદર
ડૉ. વજીલ વશનજી વી.
હીરજીની આશીસ.

નં.
સાહેબ આ પુસ્તક તમોને
મેં આપેલું છે.
સહી.

રત્નચાહી.

આ નોટક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમા-
નાજે રજીસ્ટર કરાવેલું છે તેથી કોર્તની પરવાનગી સિવાય
કોઈએ છપાવવું કે બજાવવું નહીં.

શ્રી.

અર્પણ પત્રીકા.

નેકનામદાર પાટવી કુમારશ્રી.

ભાવસિંહજી બહાદુર.

વિજ્ઞાપિ કે:— એકત્રીસા સવૈયા.

મદગુણથી શોભાળા દીશો, કાર્ય સદુ હીતના કરનાર.

ગરીબ જનો તણું દુઃખ લઈ મન, દયા ધણી દીક્ષમાં ધરનાર;

કદારતા ગંભીરતા સાથે, શોભા કુળ મોટે દરવાર,

અતી હવે આ નાટક નૌતમ, અર્પું છું કરશો સ્વીકાર.

પ્રોઠ પ્રતાપી યયા જેહના. શૂર પૂરા જે યુદ્ધ માલ,

સોરાળે અઘાળી સૂધી. કીર્તિ રહી છે દૂરે*ગવાઈ;

પ્રાર્થનાના યયા ગયા સહુ, નાગ કરીને આ સંસાર,

અતી હવે આ નાટક નૌતમ, અર્પું છું કરશો સ્વીકાર.

તે માંહેથી હાલામણુને, સોનસતીનું પ્રીતીવત.

યથાશક્તિથી ચરિત્ર રચીયું, દંપતી પ્રેમ તણું અતિઅંત.

સતી વીપતી ધણી સહીયણુ, પ્રતીજ્ઞને નવ પામી હાર,

અતીહવે આ નાટક નૌતમ, અર્પું છું કરો સ્વીકાર.

વિં સેવક.

તાં ૧-૫-૯૨.

કહાનજી વિ. માધવજી રત્નઆહી.
અંથકતા.

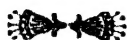
*સોરઠામાં.

પ્રસ્તાવના.

“ મેહજેઠવા ” નું ઐતિહાસિક નોંંવડ અનાવ્યા પ-
છી મારા કેટલાક મિત્રોએ મને આ (હાત્રામણુ જોઠવાનું)
પુસ્તક નાટક રૂપમાં અનાવવા કહ્યું. મેં તેની વાત કાઠિયા-
વાડ સર્વ સંગ્રહમાં જોઈ તો, ઘણી રસીલી લાગી. જેથી મા-
ની મનોમૂર્તી પણ તે અનાવવાપર ખેંચાઈ પછી તેમના
દુદાઓ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો, મનમાનતા દુદા-
ઓ મળ્યા બાદ તેમનો બાવાર્ય લઈ પુસ્તક તૈયાર કર્યું.

મારા પરમસ્નેહી મિત્ર હામોદર ભાવાન અને દેવચંદ
વદાવને આહકો કરવામાં જે મદદ આપી છે તેનો
તથા આ પુસ્તકમાં જે જે સાહેબોએ આહક થઈ મદદ
આપી છે તેમનો આ પ્ર- સંગે અંતઃકરણથી મોટો
આભાર માનું છું.

અંથકર્તા.

હાલામણ જેઠવો.

અને,

સતી સોનનું.

નાટક પંચાંકી.

પાત્રજન.

✕ સોન..... બાળંબાનારામ રાજસિંહ .

પરમારની પુત્રી.

સુલેખા.....તેમની દાસી.

રાણી.....રાજસિંહની સ્ત્રી.

જીવત.....તેમનો દસેંદી બાપોદ.

શિયોજી.....ધુમલીતો રાજ.

† હાલામણ.....તેમનો પુત્ર.

ચંદ્રસિંહ.....તેમનો ભાયાત.

રાજબા.....ચંદ્રસિંહની પુત્રી.

કેશા.....શિયાની દાસી.

ચંપા.....સોનની દાસી.

કૃષ્ણા.....હાલામણની કૃષ્.

એ મિત્રાવ—રખારી, મહેર, બાવેલ, ચોખદાર, જાળી,
લાધી, પ્રધાનજી યોગી વગેરે.

ધુમલીના રાણા હલામણ.

અને

સતિ સોનનું

નાટક પંચાંકી.

મંગળાચરણ.

સર્વ પાત્રો—

રાગ.

(જોના કીરમન માંહે જેવું હોએ તેવી સુઝે રીત એ રાહ.)

તુ સૃજનારા પાલન દારો, સંહારનારો પણ છે તું;

તુ સુખ કરતા, તું દુઃખદરતા, ભર્તા સર્વ તણો છે તું.

ગયણુ, અરણ્યને અનિત્ર ઉડગણુ, ના સૃજનારા મોટા દેવ.

આપ નિરંજન, કર મન રંજન, દુઃખ નિકંદન કરતાં સેવ.

દુઃખો પ્રભુ હરો, સુખ સાંતી બહુ કરો;

નિવૃત્તિ કરો, જારત વાસીઓ.

કૃપાળુ નાથ હો, મમ અરજ ઊરલે;

આ કૃત્યે સદાય દે, એજ આશ પૂરી કરવું. તુ સૃજન

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—બાળંબામાં સોનનું ઘણવન.

પાત્ર—સોન અને સુલેખા.

(ગાતી ગાતી પ્રવેશ કરે છે)

રાગ રાસરો.

જુઓ આશોપલ્લવના વૃક્ષ, કદમ અતિ રમ્યરે;
 જોઈ કદળી વિંટાએલ વેલ, ગમે નહીં અન્યરે.
 મંદ મંદ અનિલથી દ્રુમ, નમીતે લેહેકરે;
 કેતકી ગમધ જુર્જ ગુલાબ, પ્રકૃષ્ઠ બેહેકરે.
 તેપર કરેછે ઘેર ગુંગર, આલે બહુ ભાતેરે;
 દિશે જાણે જોશીતાને, કાન્ત મનાવતો પાતેરે.
 ચારવિદ સરોવર માહે, અનિલ સન્નિધેરે;
 તેપર પડતો અર્ધનો પ્રકાશ, મદી જેથી ખીલેર.

સોન—સુખેલા! આ રમ્ય બાગ જોઈ કાનું મન ખુશ ન થાય? અહા! આ જાંનન બીન્ન વૃક્ષોની સૌંદર્યતા અને કુસુમના છોટોતો જો !

સુલેખા—સખી સર્વ રીતે બાગની સૌંદર્યતા, દિલ-ને ખુશ કરે તેવી છે.

સોન—પણ સખી ! સૃષ્ટી કર્તા વિરચીએ આ ગુલાબ જેવા પુલકતે કાંટાના આડમાં કેમ ઉત્પન્ન કર્યું દશે? અહાહા! શી એની કામળતા એને કાંટાનું જાડ જોઈએ?

સુલેખા—બાઈ મોટાની મોટી ભુલ હોય.

સોન—તારે તો તે ઠપકા પાત્ર કે નહીં?

સુલેખા—હાજતો એક કમિએ પણ કહેલું છે કે:-

ક્યા કહું કીરતારકું, જામે એસી બૂલ;

કંટક ઝાડ ગુલાબકો, તાકો એસા ફુલ.

(એમ કહી હસે છે.)

સોન—(સુલેખાને હસતી જોઈ.) કેમ! આટલું બધું હાસ્ય આવે છે?

સુલેખા—કંઈ નહીં બા.

સોન—નહીં તેવું કંઈ પણ ઉડું કારણ લાગે છે. સખી મારા સોગન દબને કહું છું માટે યથાર્થ લેવા તે કહે.

સુલેખા—બાઈ સાહેબ એ કહેવાથી આપને મારું લાગશે.

સોન—ગમે તેવું હશે તોપણ તારીપર ગુરમે નહીં જ થાકે.

સુલેખા—બાઈ સાહેબ જેવી રીતે એ ગુલાબ જે-વું ફૂલ કાંટાનાં ઝાડમાં છે, તેવી રીતે આપ (એમ કહી આટકે છે.)

સોન—વળી આટકી કેમ?

સુલેખા—બા તે કહેતા ક્ષોભિત થાકી છું.

સોન—નહીં નહીં સખી જલદી કહે.

સુલેખા—આપ આવ્યા સૌંદર્ય સર્વગુણ સંપન્ન અને વિદ્યાથી નિપૂણ ગુલાબને, મુખ પતી રૂપી કાંટાનું ઝાડ મળી આવે તો?

સોન—તારું કહેવું બરાબર છે સખી તેટલાજ માટે તો.—

રાગ માઠ.

કંવારી રહીછું હો સખોરે, દીલમાં કરી વિચાર;
આવી ચોટે ક્યાંક કર્મમારે, મુખનો સરદાર. ટેક.

શોય હીણ કે વિદ્યા વિણુરે, વિનય નહીં જરાય;
વળ તપાસ્યે એથી એની, ભાવઠં બાળ્યે જરાયરે. દીલ૦
ક્ષત્રી કેરા આંકુરેરે, નહીં લગારે જીર;

પરણી એવા કંચને શું, માથે ધાત્રવી ધુળરે. દીલ૦
યુદ્ધે શૂરો યુધ્ધે પુરોરે, ખાગી નહીં લગાર;
શોવી એવા કંચને એની, તેશું જોડીશ પ્યાર રે. દીલ૦

વળી મહારા ગાથાપ મારા વિવાદ માટે હરવખત
સલાહ લેવા આવે છે, તેને તેટલાજ કારણથી ના કહું છું.
જે મહારા યોગ્ય કાર્ત્ત ક્ષત્રીવીર મળશે, ત્યારે તેની પરાક્ષા
કરી પાણી ઘડણું કરીશ.

મુલેખા—કદી પીતાછ પૂછ્યા સિવાય વેવિશાળ ક-
રે, અંતે તે મુખ નીચડે તો?

સેાન—તેથી શું?

મુલેખા—તો પછી સેહેજે કયુત્ત કરવું પડે.

સેાન—તેમતો સમજવુંજ નહીં.

રાગ દક્ષણી લાવણી.

ઘડણું નવ કરે, મુરખ કાન્ત એવોરે. ટેક.

વપુ તણાય, કડકા થાય, પ્રાણુ જાય;

મુખ દસય, અંતે પ્રાણુ દેવોરે. ઘડણું૦

યોગ્ય વિરકા, મળશે મને જ્યારેરે;

નહીં નકાર, કરીશ ધાર, પ્રાણધાર;

જીવનહાર, મહણુ કરી લેવો રે. મહણુ.

સુલેખા—સદ્ગુણ સહુ થશે, કાંઈ સખી તારાંરે,

શર વચન, ટેક તત્ર, જોઈ મન;

કહું ધન્ય, ધન્ય બાધ મારાંરે. સદ્ગુણ.

મન ધાર્યું સહુ, કરશે પ્રભુ તારાંરે,

મળશે ધીર, શુરવીર, રાખ ધીર;

નહીં ક્ષમીર, જુઠ વાક્યો મારાંરે. સદ્ગુણ.

પણુ એવો સર્વગુણુ સપન પતી કેવી રીતે મેળવશે?

સોન—સખી એક દુહાનું અધુ પદ શમરયા દાખલ તમામ ગાજ્યોમાં ફેરવવા મોકલીશ તેજે સમજીને પૂર કરશે તેની સાથે પાણીમહણુ કરીશ.

સુલેખા—વાહ! વાહ! એ વીચાર ઘણો પસંદ કરવા લાયક છે.

સોન—વખત ઘણો મર્યો છે અને શીવપૂજનનો વખત પણ થયો છે, તેથી સુમધી પૂજ્યા લઈ આવો તે કાનમાં પ્રવૃત થઈએ.

સુલેખા—જહુ સાફ બાઈ આવો.

(નય છે)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—બાળાંબાનું અંતઃપુર.

પાત્ર—રાણી, અંબા, પાછળથી સોન અને રાજમિંદ.

રાણી—અંબા તને સોનને તેડવા મોકલી હતી, તે

તેણે શું કહ્યું?

ચંપા—જાણ સાહેબા! હું ગઈ તે વખતે તે શિવાલયમાં પૂજન માટે બેઠેલા હતા, જેથી જરા વાર રહીને આવું છું એમ કહ્યું.

રાણી—આજ કાલ એનું ચીત શિવપૂજનમાં બહુ રહે છે.

ચંપા—હા જાઈ સાહેબ.

સોન—(પ્રવેશ કરીને) માતૃશ્રી વંદન કરું છું. કેમ શા માટે તેડાવી?

રાણી—એસ એન (બેઠા જાદ) પુત્રી તારી હમર દવે મોટી થઈ, તુંને તારા નિવાહ જામત જ્યારે જ્યારે કહીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે; ના કહેએ તેનું શુ કારણ? તુ જ્ઞાણે કે કુમારીકાવત પાળવું મહા મુશ્કેલ છે! ડગલે ડગલે વિચાર કરીને ન ચાલે તો દોષિત દરે. ઝટવારમાં કલકિત થાય માટે વિચાર કરી દા કહે એટલે તારા ગોચ કામ જાંચુ દૂગ શોધી નિવાહ કરીએ.

સોન—

રાગ

(મેના પત્ની માતા નીર બયેરે ચારા નેનમે—એ દયા)

સુણો માત હમારી, મન વધતું નથી એ વાતમાં.

જુઓ કુળ મોદું તેમાં શું, ન જુઓ જેહનું કામ; (૨)

જેદવી આપો બવ કાઢવો, હારવુ જીવિત તમામરે. સુણો

વેવિશાળીયા કાંઈ ન પ્રીછે, નવ કરે વિચાર; (૨)

દુખથી થાએ પરણનારી, જેને ચલાવવો સંસારરે. સુણો

મનમનો મનમોહન મળશે, ત્યારે જોડીશ પ્યાર; (૨)
પલ્લુ અગાડું નહીં બન મારો, શોધી મુરખ ભરથારે. સુણો.

રાણી— રાગ—ખીલુ ખરવો.

કેમ કરેછે આ દુષ્ટ વિચારો, વચન શાખી તુજ કહે અંગારો; ટેક
રાંધેલ ધાન મદિલા કેવાએ, આવે કલંક નો નાક કપાએ. કેમ.
સારી નહારી વાત તમારી, થાયતો લજ્જા ગય અમારી. કેમ.
માટે વચન મમ માનતું બાધ; કેમ તું થાયછેરે દુઃખદાર્ઠ. કેમ.

સોન—ત્યારે તમે જે ભરથાર કરી દાધો તે માર ક-
બુદ્ધ કરવું કે? પછી તે અબુધ નીવડેતો? માટે માનુશ્રી વિ-
ચાર કરો, દેખી પાળીને શુ કુવામાં પડુ?

રાણી—(કોપીતથર્મ) કાંઈ સમજતી નથી.

રાગ

(ધીક કાંધી ખુબી શી આ નહારી—એ રાહ).

શુંરે દીવાની દીવાની અરે યમ. (૨)

કશુ અકલ્પવિનાની, અરે શરમવિનાની,

તારી યમછે જીવાની, છોડ છોડરે હેવાની;

વેણુ મા'રું તું લે માની, શું તું ફેરવેછે પાણી;

ક્ષત્રી જાત લે વિચારી. શુંરે.

શું તારીપર મારે દ્રેષછે કે તુને મુરખ સાથે પાણી
અહણુ કરાવીએ? આતો તારી ઉમર મોટી યઈછે, માટે
જો હવે તારો વિવાહ ન કરીએતો શેહેરના ભોડા શું કહેશે?
વળી ક્ષત્રીની રીતી મહા વિકટછે, જો કંઈ કલંક આવેતો
મરૂમાર કુળને અને બાળંબાના રાજદરબારને લાંછન લાગે;

માટે માત્ર વચન માન્ય કર.

સોન

રાગ.

(પીતા શી કહોછો વાત-એ દબા)

આમ શું વદોછો માત્ર (૨), કટુ શીદ સુખ્યાંવા વાત.
દેખી વિશ કેમ પ્રાસન થાએ, આપ વિચાર કરો દિલમાં
તેદથી જીવની દાની થાય. (૨) શુ વદોછો.

વરનારીને વણુ તપાસય, બસ પ્રાણુ આજ જાગે,
બસ જગાડુ નદી જરાયે. (૨) શુ વદોછો.

માતૃશ્રી આપ કહોછો તે સત્યછે પરતુ માફ મન કર
તે મોટું કુળ જોઈ કરવાનો નથી પણ કોઈ ચતુર રાજપુત
ગાંધી કરવાનોછે.

રાણી—તે કેવી રીતે શોધશે? અને તેનું ચાતુર્ય
કેમ જાણવામાં આવશે?

સોન—તેને માટે મેં એક અરધા દુહાની શમળ્યા
કરી છે.

રાણી—તેનું શું કરવું?

સોન—તે જો રાજપુત સમજીને પુરીકરે તેને દેહાર્પ
જી કરીશ.

તેપર ધમાં-નિગાહ રખીયે મેહેરજાન.

અંધા—બાઈ સાહેબ મહારાજા પધારે છે

રાજસિંહ—(પ્રવેશકરીને) કેમ પ્રીયા શું વિચારમાં
પડ્યા છે?

રાણી—પ્રાણુનાથ સોનની ઉમર મોટી થઈ માટે તેના

વિચાર માટે સમજવું.

રાજસિંહ—તેના શું વિચાર છે?

રાણી—તેણે એક ચરખા દુકામાં શ્રમગ્યા કરી છે. તે
ને રાજપુત્ર સમજીને પુરી કરે તેની સાથે પાણીગ્રહણ
કરવા કહે છે.

રાજા—તેમાં શું ખોટું છે? એ વિચાર ઘણો સારો છે.

રાણી—ત્યારે તમામ રાજવંશીને તે બાબત ખબર
કેવી રીતે કરવી?

રાજા—આપણા દસોંદી બારોટને ગુજરાત અને કા-
ઠીયાવાડના તમામ રાજ્યમાં મોકલી તે શ્રમસ્થાપી જાણી
તા કરવા.

રાણી—ત્યારે હવે તે કામમાં ઢીલ ન કરવી જોઈએ.

ચંપા—જાઈ સાહેબ બોજનનો વખત થઈ ગયો છે.

રાણી—પ્રાણનાથ ચાલો પાકશાળામાં જઈ બોજન
કરીએ.

(સર્વ જાય છે).

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—ખીલેશ્વર.

પાત્ર—ખાવો, મેઘો રાયકો, મેહેર, પછીથી બારોટ.

ખાવો—મધ્યાનકા બખત હો ગયા, લેકીન સધ્યા
ધ્યાન અર પાઠ મુજ ગાંજી ચોર બાંગકે રંગડેમેં ચુક ગયા.
કૈશી બાતા સાલે રખારા ચોર મેહેર મુઝેકો એહી બાતોમેં
પ્રીસાતાહે. (રખારી અને મેહેરને) ચલ સાલે હૈ જાઓ ઈશરશે.

મહેર—ગરમારાજ હવે એમાંતે કાંઈ આકરો થાય.
નમસતો અમારી માથે, ને બડાઇતો ગામના આપની! કાંઈ
મેંદારાગક હા સુ ખોડુ?

મેઘોરાયકો—ધતો હાસુ.

ખાવો—ગુરાનકી લાંડી વૈસા મગફરી રખતાહે?
નમાને વાલે તો ગુરદતાવી ઓર એ શકર હે. નેરેમં ઓર
મેરેમં ક્યા હોતા હે હ: દેખો બડે નીમાનેવાલે સાવે!
ચલે જનઓ ઈધરસે.

મહેર— { (ભીડીને) રાગ—

(પોઠો બાવધરી (૨) એ રાહ)

બોલ વિસાર કરી. બોલ વિસાર કરી;

આ જુંપડીને જગા. બર સોંધમેં તેરી. ટેક.

મહેર—કહારનો તું સાલે સાલે, અમણે કરસ;

મેઘો—આલકા કરો માર ખાઈ, કાંઈ વગર મોતે મરસ. બોલ.

મહેર—બાવલીઆ મસ્તાન, તેરા લંબે લંબે કાન;

તેરી મા પકાવે ધાન, તેરા બાપ મહલમાન. બોલ.

મેઘો—માતાર્થના હમ ખાઈ, હાસુ કકસુ આજ;

આ બાવલીઓ અવર બોલહે, તો લકાનુંસે કાક. બોલ.

ખાવો—ગુરાનકી લાંડી અબ, દીલમે કરો ખીચાર;

નહીંતર એ ચીખીઆસે, પહોંચાડું જમદાર.

મેઘો } બોલ વિચાર કરી. (૨)
મહેર }

મહેર—મારો મેધા ભાગો હવે, આવો આ આંઈ;

મેધો—હાયરે આવો, ઓયરે આવો, મરરે સીપીયા ખાઈ. બોધ.

(એમ કરી ભાગી જાય છે.)

આવો—સાથેને કેસા તોફાન મચાયા ચલ અબ સના-
ન કરકે સંકરકી પૂન કર લજિં.

ખારોટ—(પ્રવેશ કરીને.) બાવાજી નમો નારાયણ.

આવો—નારાન બચ્યા નારાન. કહાંસે આતે હો ઓ-
ર કહા રહેતે હો?

ખારોટ—યુર મહારાજ મે માણુગોરા અને બા-
ળ માના ઠાકોર રાજસિંહજી પરમારકા દસોંદી બાટ હું
હસકી દેવતાકી દેવાંગના તુલ્ય રૂપવંતી પુત્રી સોનકા સ-
મપણુ ખાસ્તે ગુજરાત ઓર કાઠીયાવાડ શીરે લેફીન સોન
જેસાંવર નહીં મીલા.

આવો—હઃ કેસી ખાત સભી કાઠીયાડ ખીન છત્રી
બહી?

ખારોટ—ક્ષત્રી તો બોહોત હે.

આવો—મગર રૂપ નહીં હે કે ગુન નહીં હે?

ખારોટ—રૂપમેં તો ચંદા જેસા બહોત ક્ષત્રી પુત્ર
હે મગર સોનને એક આધા દુહા બનાયા હે સો પુરા
કરે હસકી સાથ સાદી કરને વાલી હે પરંતુ જહાં જહાં
જતા હું તહાં કોઝી પુરા નહીં કર શકતા હે.

આવો—તુમને સખ દેશકે રાજપુત્ર દેખા હોયમા
લેફીન હમેરા શીયાજીકા પાટવી પુત્ર હાલામનકું નહીં દી-

ખા હોયમા વેા સખ ખાતો મેં પુરન હે કયા હાલાગન-
કી તારીફ કરું, મેરી એક છોટીસી જીબ્હાસે કહેને નહીં
જાતી. ઉસકા ગુન ઓર રૂપડી તારીફ કર કરકે શેખળી
ચક જાવે વૈસાહે.

ખારોટ—એસા? તખનો સંધ્યા ધ્યાન કરકે હિહા
જાઉ.

ખાવો—હાં ! ઉતાર કપડે ઓર ખીલગંગામે કરલે
સ્નાન (ખારોટ કપડાં ઉતારી ન હાયાવી સંકરની પુજા
કરે છે.) (ખાવોજી હાથમાં ટોકરી અને કુપધાણું લઈ
પુજા કરી સગાધી ચડાવે છે.)

ખારોટ—ઐં હરહર હર મહાદેવ.

મહીદીપ છંદ.

જય જય જય ખીલનાથ, કર કૃપા સુરારી;
શ્રય શ્રય શીવ કર હમેશ, અધ સહુ વિહારી. જય જય
સતમુખ મિત્ર ગંગ જહેત, નાહયે નરનારી;
લોહ ચુંબક જેમ અંગ, પાપ ચુસનારી. જય જય.
હર હર હર મહાદેવ, વીજ્યા વિહારી;
કર કર કર કર કૃપાળુ, કાર્ય સુફલ કારી. જય જય

ખાવો—અંગમે પતંગ રંગ, ભજુતકે ગોલા;

વીજ્યા કે આધિન ભઈ, ખાત બહોત ઝોલા. જય જય

ખારોટ—ઐં હર હરોમ હરહર, શીવ સુખ કારી;

દાસ પ્રશ્નિત પાખવાળ, પંથકૂ વિહારી. જય જય

શિખરિણી છંદ.

અણે બ'નં બોલા, સ્મરણ કરતો સ્નેહયિ કહું;

લાંહા છોડેં જાણી. અપજ સધળાથી દહ થકું.

તમે દાતા ધાતા, જગત કરતા સાલક ખરા;

નમું છું હે તાતા, નવ ચરણ કંઠે વિષ ધરા.

હર હર મહાદેવ (એમ કહી નમન કરે છે.) શુ-

રે મહારાજ અજ ચલતા હું.

બાવો—નહીં નહીં બેટા રસોઈ કર રોટી ખાકે જાના.

(બંને જાય છે.)

અંક પહેલો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—ધુમલી રાજ્ય કચેરી.

પાત્ર—સીયોજી, હાલામણુ, પ્રધાનજી, ચોખદાર, અ-
ને પાછળથી ખારોટ.

ચોખદાર—ગૌશાહાણુ પ્રતીપાળ ધુમલપતી મહારા-
ણા સિયાજીની સ્વારી આતીહે, ખડી તાજમ, નજર રખે
મહેરબાન (સીયોજી સિંહાસનપર બેસે છે તે વખતે સ-
ભામાં આવનાર સલામ લેજે.)

પાટવી કુમાર શ્રી હાલામણુની સલામપે, નીચા હર-

ખીએ મહેરબાન.

અદલ ન્યાયી રાજ્ય ભક્ત આપકા પ્રધાનશ્રી સલામપે નીગા હરખીએ મહેરબાન.

સીયો—પ્રધાનશ્રી, કુમારશ્રી હાલામણનો વિધાબ્યાસ સંપૂર્ણ થયો, ત્યાર પછી રાજ્યનું કામ શિખવવા મેં તમને સોપેલ છે, તો તેમાં તેનું ધ્યાન પડે છે કે કેમ? તે સવિસ્તર કહી સંભળાવો.

પ્રધાનશ્રી—મહારાજા ધિરાજ કુમાર શ્રી હાલામણનો વિધાબ્યાસ આખા કાઠિઆવાડમાં સર્વોત્તમ ગણાય છે, અને રાજ્યનું પણ કામ કરવા માહિત્યર થયા છે આથી સિદ્ધ થાય છે કે હજુ તેની આટલી અવસ્થામાં સર્વ બાબતોમાં નીપૂણ છે તો આમળ જતા તે મહા પરાક્રમી અને પ્રતાપી થશે.

સીયો—હાલામણ !

હાલામણ—(ઉભો થઈ] પીતુશ્રી શી આચાર છે?

સીયો—જો કે મહારી વૃદ્ધા વસ્થા છે તો હવે તારે તમામ બાબતોથી જાણીતા થવું. મહારાજ દીલ હવે રાજ્ય ચલાવવાપર થોડું રહે છે. હવે બધો રાજ્ય કાર્યભાર તારે ચલાવવાનો છે, માટે બરોબર તેપર ધ્યાન રાખવું; અને પ્રજા જેમ યુખી થાય તેવાં કાર્યોમાં મથ્યા રહેવું.

હાલામણ—જેવી પીતુશ્રીની આચાર.

ચોખ્ખ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજા ધિરાજ બાહર કાઠિ બાટ આવેલ છે. જો હજુરનો ફુકમ હોય તો અંદર

૨ દાખલ કરે.

સીયો—ખુશીથી આવવા દીઓ.

ચોખ્ખ—મહુ સારું. [જાય છે]

ખારોટ—(પ્રવેશ કરીને) બહે બાપ હનુમાન વં-
ગી રાણાજી બહે.

મનહર છંદ

(કવિત)

અયોધ્યા પતી શ્રીરામ, વાકા દુત હનુમાન;

અંશી ખરે વંશીતાકા, ભૂપ મન બાળ્યો હે.

મોરધ્વજ તામરને, ધ્વજનીલ થયો પછી;

નનુધ્વજ હંસધ્વજ, કાળ્યે ગવાયો હે.

અરક સંગ્રામ અને, ઈંદ્રજીત આદી કુવા;

તાકા સુત સીલજીને, ધુમલી વસાયો હે.

આપ તણા પીતામહે, વાઘેલાથી યુદ્ધ કરી;

કીતાબ રાણાનો બલ, બાહુથી છીનાયો હે.

કહે તહે ભુપત ભાટ, શુભો શીઆજી રાણે,

દેખ રવાબતરો, દિક્તો હરાયયોહો.

સીયો—ખારોટજી ક્યાંથી આવો છો?

ખારોટ—મહારાજ હું ગુજસત અને કાઠિઆવાડના
રજવાડા ફરતો ફરતો અહીં આવ્યો છું. હું ધણા દર-
બાર ફર્યો, પણ ક્યાંઈ ધુમલીનો દરબાર અને ધુમલીના
જેવો દખલદાર બરેસો દેખાવ મારા જોવામાં નથી આવ્યો.
અને ધારું છું કે અહીં મારું કાંગ સફળજ થશે. બાઈ

માઈ, જેવો ધુમધીનો રમ્યમઠ તેવોજ રાણો સીંચો.

સીંચો—તમારી શી અભિલાષા છે?

બારો—મહારાજા ધિરાજ હું માથુમોરા અને બા-
બાના ઠાકોર રાજસિંહજી પરમારની સોત નામની મ-
હા તેજેમણી પુત્રીનું સગપણ કરવા માટે નિકળ્યો છું.

સીંચો—પછી?

બારો—પણ કોઈ ઘાટ બેઠો નહીં.

સીંચો—ત્યારે શું તે કદરૂપી યા મૂખ છે? તમે આ-
ટલા દેશો ફર્યા પરંતુ કોઈ રાજ્યે તેને ગ્રહણ કરી નહીં
તેનું શું કરણ?

બારો—અરે રૂપમાંતો દેવાંજા તેની દાસી થઈ ર-
હે એવી છે. તેનું સૌંદર્ય સાંભળી મોટા મોટા પરણવા ત-
લપી રહ્યા છે પણ કોઈને તે પસંદ કરતી નથી સાંભળો
તેનું વર્ણન.

કવિત.

અણિઆરાં નેત્ર સારાં, બમર બમર કાળા;

સુરને સંદારનારાં, ધણા ફટકાણા છે.

શરીરનો ઘાટ એનો, ચોટલાનો ઠાઠ દેખી;

શેષ વેષ ગ્રુપ્ત કરી, ભૂમીએ દટાણા છે.

કડી જોઈ હાથ કહી, લજ્યા મન માંફી લહી;

વનવાટ સાહી સાહી, સિંહો સટકાણા છે.

મોટા મોટા મજરાજ, તારણીની જોઈ આજ.

સ્નેહ મન પામી પામી, ધુળે ફટકાણા છે.

મહાસાનું મુખ જોઈ, મોઢા મોઢા મૃત્યુ પામી;
વડવાઈ રૂપ લઈ, વડે લટકાણા છે.

સીથો—(સ્વગત) આહાહા!! ત્યારે તે તો આ-
બણાજ લાયક (પ્રકાશ) તે આ કારણથી કોઇને પસંદ ન-
થી કરતી?

ખારો—તેણે એક અરથો સોરઠો (ફુલો) બના-
વ્યો છે, તે સમજીને પુરો કરે તેની સાથે પાણી મહણુ
કરે, એવી તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે.

સીથો—અહો એમાં તે શું? બોલો જોઈએ જાહેર
પુરો કરું સટ.

ખારો—સાંભળો ત્યારે.

સોરઠો.

ધણુવણુ ધડ્યાં, એરણુને આમડ્યાં નહીં;

(આ સોરઠો સાંભળી પોતાથી નહીં પુરો થઈ શકે
એમ જાણી નીચું જોઈ બેઠા)

હાસા—(સ્વગત) અહા કેવી વાત! પિતૃશ્રીની વૃ-
દ્ધા વર્યા છે, તોપણ હજુ પરણવાનો હિમજીવો આવે છે!
હજી થોડાજ વખત પેહેલાં કેવી કેવી વાતો કરતા હતા,
અને હમણા કેવા લુખ્ખાઈ ગયા! તે તો ઠીકજ એજ જો-
વું એ જે સમસ્યા પુરી કરવા મોટા ડોળથી હિંમત, પરં-
તુ આવી નિર્માલ્ય સમસ્યા પુરી કરી શક્યા નહીં અને
નીચું માથું ધ્રાસવું પડ્યું. તો આપણા દરબારની અને
જેઠવા કુળની જાજ માટે હુંજ પુરો કરું [પ્રકાશ] ખાન

રોટજી શગર્યાતો બહુ મહન કહી? ઠીક છે. એક વાર ફરીથી કહો.

બારો—

સોરઠો.

ધણુ વણુ ધડ્યાં એરજુને આમડ્યાં નહીં;

હાલો—સરવડ સ્વાંત તણાં, મળેતો મોતી નીપજે.

બારો—શાખાશ ! રાજવીર શાખાશ ! !

ઈદ્રવીજય છંદ.

બેલ્લ ભુમી બલ રાશુ ભલે;

ધુમલી પુરિનો શિરતાજ ધરાયો.

દેખિ દિદાર દિગંબર રાજ,

સુહાવત દીલ પ્રસન્ન કરાયો.

શેર કરી બહુ રાજ મહીં,

ગુજરાત કઠીવડ શીરત આયો.

પેખત તુર આતી મનરંજન,

તેપર દીલ આતી નજરાયો.

હાલો—તે ઉપરાંત પણ તેનો વધારે ખુલાસા સાચ અર્થ આ કાગળમાં લખી આપું છું સાંભળો.

દોહરો.

માતા મેરામણુ વસે, પિતા વસે કર્ઠલાસ;

જીનાં જોયતો મોકલુ, નવાંતો અશ્વિન માસ.

બારો—ધન્ય છે રાજપુત હવે થોડાજ દિવસમાં તારીજ કેહેવાએલી સોમ તારો રંગ મહેલ દિપાવશે એમ નક્કી સમજજો (એમ કહી પ્રણામ કરી પાછો ફરે છે.)

(૨૫)

સીયો—ચોખદાર કચેરી ખરખાસ્ત કરો.

ચોખ—કચેરી ખરખાસ્તયે' નિધા રખીયે મહેરખાન.

(સૌ સલામતી લઇ ગયા ખાદ.)

સીયો—ચોખદાર અહીં જે ખારોટ આવ્યો હતો,
તેને મારા એકાંત ગ્રહમાં તેડીલાવ.

ચોખ—ખદુ શાર' મહારાજ.

(સર્વે જાયઝે.]

પ્રવેશ ૨ જો.

રથળ સિયાજીનું એકાંત ગ્રહ.

પાત્ર--શીયોજી, પાછળથી ચોખદાર ને ખારોટ.

સીયો--[નીશાસા નાંખતો] હા! તે મહા પ્રજ્વ-
લિત અને જુવન સોભાવનારી સ્ત્રિ આપણા હાથથી તો
મઈજ કે? હા! તેનું વર્ણન સાંભળી મારા દિલમાં જે-
મ સુવર્ણમાં હીરો જડાઈ જાય છે, તેમ તે જ-
ડાઈ ગઈ છે. હજુ તેને જોઈ નથી, છતાં આટલું મન
આકર્ષી લીધું છે; તો તેની સાથે રહી અદનિશ વિ-
હાર કરતો હઉં તો કેટલું સુખ જીત્યું થાય? અરે! શું
તેને હાલાકાત પરણશે, અને મારા દિલની આપેક્ષા નાબુદ
કરશે? નહીં નહીં! તેમ કહી યત્ન નહીં દઉં. કહી ધુમ-
હીને નાશ થાય, તેને માટે અસંખ્ય સૈન્ય ચડી આવ,
ત્રોપણુ તેથી ખસી જનોટલી ફરનાર નથી. વળી પિતાને

પ્યારી તે પુત્રથી કેમ મહણ થાય !

રાગ—

(અરે અન્યાય આ રીતે, કદાપી રાજ આ આસે એ દખ.)

વસી મુજ હરમાં પ્યારી, ઘુણીને કીર્તી તેની હું;

ગયું લુખધાર્ઠ મન મારું, રહ્યો ખેડોળ દિલથી હું. વસી.

મને પ્યારી ઘણી બહાલી, દિલે ધારીજ તેને શું;

અહં કો અન્યતો કુશળ, ન રેવા હું, ન રેવા હું. વસી.

ત્રિયોગી તેહનો કોઈ, કરે જો કો કરે તો તો;

નહી દહં જીવતા તેને, હણું હું હું હણું હું હું. વસી.

કદી નાવે એ હાથે તો, મત્તાશું જીવવું મારે;

નહીં નહીં નહીં નહીં નહીં નહીં, નહીંને નહીંજ જીવું હું. વસી.

ચોખ્ખો—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજા આરોઢજી આવેછે.

આરોહ—(પ્રવેશ કરીને.) ઘણી ખમા મહારાજા શિયાજીને.

સીચો—આરોહજી તે મનહર કન્યા હવે કેને મહણ કરશે ?

આરોહ—મહારાજા એને ધુમલીના રાખા સિવાય કોણ મહણ કરનાર છે ?

સીચો—(પોતાનું સમજીને) ત્યારે શું મારી સાથેજ પાણી મહણ કરશે ?

આરોહ—(સ્વગત) અરે ! આશી જાત ? હાય હાય !

પુત્ર પત્નીની ઈચ્છા ? બુદ્ધિ મદ્ય થઈ કે શું ? (પ્રકાશ)

મહારાજા એમ કેમ ખોસો છો ? દુહો હાલમણે મુરો કમો,

માટે તેજ તેની સાથે પાણી મંદણ કરશે.

સીયા૦—દુહો ગમે તેણે પુરો કર્યો, પણ તે માફ માણસ કે નહીં? કોઈ અમુક રાજ્યનું સૈન્ય પર રાજ્ય પર ચડી જત મેળવે છે, ત્યારે જો કે તેમનો રાજ સાથે પણ નહોત; તોપણ તે જીત્યો કહેવાય છે. તો તે મુજબ હાલામણુ મારો પુત્ર થાય, અને તેણે દુહો પુરો કર્યો તો તેનું માન પણ મનેજ કે નહીં? તે તો મેજ પૂરો કર્યો એમ સમજવું. હવે માફ કહેવાનું એટલુજ કે તે સ્ત્રી સાથે માફ પાણી મંદણ કરાવ. તેના બદલામાં તને અનુદ્રવ્ય આપીશ. મારા વચનનો અનાદર કરીશ તો.

રાગ ગઝલ.

આ અશીર્વા જાણુજે, થવાનો તારો નાશ;
ભાટ ખાટ નહીં ગણી, કરીશ કુળ વિનાશ.
આવશે મુજ પુત્ર કાજ, સોન જ્યાહરે,
જોર જુલમ કરી લઈશ, મહોલ ત્યાહરે.
હાલામણુતે કરી દમશ, દેશથી નીકાલ;
મેજે એ પોતાની સોન, કરશે ત્યારે બહાલ.
માટે પ્રયત્ન માહરું તું, ધ્યાનમાં ધરી;
ચીતાકર્ષી સોનનો, મેળાપ દે કરી.

મારો૦—(સ્વગત) અહા! આતો આવી ખની આપણી માથે! હવે કેમ કરવું? શું ઉત્તર દેવો તેનો કંઈ મુજકો પડતો નથી. આતો સાપે છંદુદર ગળી ને માફક થયું. હાયા! સીયાજીને પરચ્યાવું તો તે અમુક જેથી ખાતે

કુવામાં નાંખવા જેવું; અને હાકામણ સાથે પરણાવું તો સાંભળી મરણ! આવી કસાણા ના? સીયાળને પરણાવ્યા સિવાય છુટકો નથી. કારણ કે આખર પણ તેના હાથમાં રાજ્ય સત્તાના? તે આહેસો કરે. મતલબ કે તેને સીધા વગર રહેનાર નથી. તો હું જીંદગી શા માટે લઉં અને મળતા પેસા શા સાર ખોડું? (પ્રકાશ) મહારાજ નિર્ધીન રહે. તમારો તેના પ્રત્યે આટલો પ્રેમ છે તો તેમને આપનીજ સાથે પાણી ગ્રહણ કરાવીશ. સમજાવનાર તો હુંજ છુંના? કહીશ કે સીયાળએ સમસ્યા પુરી કરી છે.

સીયો૦—વાહ! વાહ! આજથી તારા મદદ બા-
બનો ઉદય થયો જણજે. લે આજના દર્બમાં મારી આ
હીરાજીત મુંદ્રીકા આપું છું (એમ કહી કાઢી આપે છે)

ખારો૦—સ્વગત) આતો દાળીક દુર થયાં. (પ્રકાશ)
તમારે પણ નહીં સમજવું થોડા દિવસમાં સોનના પ્રાણેશ
બનાવી આપું હ્યો હવે રમ લઉં છું.

સીયો૦—હા ખુશીથી જાઓ અને મારી પ્રાણ
પ્યારીને જલ્દી લઈ આવો.

ખારો૦—એમાં મને તમારે કેહેવું પડે એમ નથી.
(એમ કહી જાય છે.)

સીયો૦—મન ધાર્યું મયું તો ખરું. આમ હવે દા-
સીયોને મેહેલ શુંગારવાની વરધી આજથીજ આપી દઉં.
(જાય છે.)

(૨૯)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—ધુમલી મહુલનો એક રસ્તો.

પાત્ર—રાજબા અને કેશા.

રાજબા—કેશા આગ ઉતાવળી ઉતાવળી ક્યાં જાયછે?

કેશા—બા રાણાજીએ પોતાનું અંતઃપુર શૃંગારવા-
ની વરધી આપેલ છે, તો બીજી દાસીઓને તેડા તે કામ
કરવા જઈ હું.

રાજબા—અંતઃપુર શૃંગારવાનું શું કારણ?

કેશા—શું આપને ખબર નથી?

રાજબા—ના-રે.

કેશા—બાળમેથી એક જાટ લાંબા રાજ રાજસિંહ
જરગારની પુત્રી સોનનું વેનિશાળ કરવા આવેલ હતો, તે
તેનું વેનિશાળ મહારાજ સાથે થયું માટે.

રાજબા—કોધાયમાન થઈ) રાંડ પીંજરણ શું તું
મારી પણ મસ્કરી કરે છે? નીચ તુખમની તું રાજવ-
ડામાં રહી પણ તારી નીચ બુદ્ધિનો લાગ ક્યો નહીં! અરે!
એવા નીચ વચન બોલતાં તારી જીભ તૂટી કેમ ન પડી!

કેશા—બા એમાં એવડા કોધાયમાન શા માટે થા-
એછો, અમારા ચાકર માણસનો ધર્મ છે, જે ઉપરી કહે
તે પ્રમાણે કરવું. એમાં મેં શું નીચું ક્યું અને શું મ-
સ્કરી કરી?

રાજબા—મસ્કરી નહીં તો શું? તેનું સમપણ તો

(૩૦)

હાલામણુ સાથે થયું છે. રાંડ વિચાર વિનાની--

રાગ.

(આમ નવ ચુકીએ કુછંદ મુકીએ એ રાહ.)

નીચ તુખમની અકલ વિનાની, શરમ રહીત થઈ શું ખોલે (૨)
પાણી અદાગુ શુ નેનું કરશે, જેછે પુત્રી તણે તોલે (૨) નીચ.
હાલામણુની નારી ખ્યારી, પિતા તેહને અદા ભેતા, (૨)
મેઘી તૂટી છુટી જીવ્હા, કેમ થઈ નહીં એ કહેતાં (૨) નીચ.
ધણે રહીતુ રાજ કુળમાં, ધુળ પડી એ રહેવામાં; (૨)
ગતિ સ્વભાવ ન મૂક્યો જેમજ બને કામ નવ કૌવામાં (૨ નીચ.

હા! પુત્રની જીને પિતા સાથે પરણાવા આહે છ? ગુ-
લામણી ધીકાર છે તુને

રાગ.

કેશા-- (ખોટો કરોછો વિચાર એ રાહ.)

વળુ અપરાધે ધીકાર, ધીકાર ધીકાર;

વારે વારે જ્ઞાને કહોછો ધીકાર.

જેવું હતું બા તેવું કહ્યું છે, વિનયો ભાટ તે ઠાર. વારે,
સોગત ખાઈને સાચું કહું છું, [મારો] વાંક નથીરે લગાર. વારે,
ચાકર માણસતો કહે તે કરીએ, કરી જુઓની વિચાર. વારે.

રાજખા--જે તારું કહેવું ખરું હોય તો--

રાગ.

ધીકાર જીલગી સીયા પરે. (૨)

હાય ધડયો કેવો ઘાટ, એણે વાળી દીધો દાટ;

ખડુ સમજાવી જાહ, નીચ નારીને માઠરે. ધીકાર.

(૩૧)

પુત્ર પત્ની જે પુત્રી પોતાને,

ફડી દ્રષ્ટી તે તેપર કરે.

ધીકાર.

હાલ હાલામણુને જઈને કહું;

કેમે કરીને એ વિચાર કરે

ધીકાર.

(આમ બોલી ચાલી જાય છે.)

કેશા—બહેને મરડાઈને ચાલી ગઈ શું એમાં મારો રોષ છે? આંહીતો ચીંધ્યા કામ કરનાર (આમ બોલતી ચાલી છે.)

પ્રવેશ ૪ થો,

સ્થળ હાલામણુનું મકાન.

પાત્ર—હાલામણુ પાછળથી રાજબા.

હાલા—સોનના સૌંદર્યતાના વર્ણને મારું ચીત આ-
કર્ષી લીધું છે, વળી સૌંદર્યતાની સાથે તેની ચાતુરી; અને
કાવ્યની ખુબી દિલમાં રંગી છે. અહા ! તેજ જ્યારે મારી
પટરાણી થઈ, આ રંગ મહોલ દીપાવશે ત્યારે એથી વ-
ધારે મહદ બાગ્ય કયા સમજવા? ખરેખર એવી વિદ્યાગુ-
ણ સંપન્ન સ્ત્રી મારા થોગ્ય છે. અહા એવી—

રાગ.

(આજ શ્યામ મોહનીકી બાંસલી બજાવે એ—રાહ.)

ચંચળ ચીત ચપળા મળ્યે, દુખ સહુ જાયછે;

દુખ સહુ જાય છે, સુખ વૃદ્ધિ થાય છે.

ચંચળ

અતિ ઉદાસ આપ દિલ, હોય કોય કમથી,

મધુર મુખ સ્મીત જોઇ, દુર દુખ યાચ છે ચંચળ૦

કમળાનેન મધુર વેણુ, થીજ રીઝવે આતી;

શયન મદ્ય એવિના, ન કેલથી સુદાય છે. ચંચળ૦

રંબનદ્રુમ જોઈ વેલ, પ્યારથી મળે પડી;

તેમ પ્રિયા સાથ થયે, આપદા હરાય છે. ચંચળ૦

આ હાનયામાં જન્મી જેણે સ્ત્રી સુખ નથી દીધું તે એક પશુ તુલ્ય છે. અને તે આ જગતમાં જનમ્યો એ જન્મમ્યો. પ્રીતે એ શુ છે તે હું બીલકુલ જાણતો નહીં, પરંતુ આજે મારા મનમાં સ્વભાવિક તેનો અંદર લગ્ન થયો છે ને પશ્યમાં રડવા જેવા અવાજ આવતો હોવા અંદર કોણ આવે છે. ?)

રાજ૦—(રડતી રડતી પ્રવેશ કરે છે.)

હાલા૦—ખેન છે શું? તું આમ કેમ રડે છે? તું ને કોણ રડાવનાર ખોજ બહારી ખોજા

રાગ લાવણી આશાવરી.

રાજ૦—હા કેર થયો બહુ ભારી, લાવી છું વાત નહારી. હા.

હાલા૦—શું રે થયું છે કેની બાઇ, કેમ રહી અકળાઈ;

અરેરે કેમ રડે છે તું, થયું છે શું કહે જા પ્યારી.

રાજ૦—હા કેર થયો બહુ ભારી.

આપતણીને પ્યારી નારી, પીતા કરે પ્યારી;

મેહલે લેઈ, પોતાને બાઠ, ધડયો છે ધાઠ; તેથી દુખી પ્યારી. હા.

હાલા૦—

રાગ ગઝલ.

શું મહાં વેણુ હાથ, આ અમરમન;

નહીં ગણેજ પાપ લેશ, નીષ્ઠ કર્મમાં. શું સુખ.
 મણાય પુત્ર નાર, પીતા તેહને વરે;
 તેા ધરણી ભસ્તક, નહીં શેષજી ધરે. શું સુખ.
 શું પ્રત્યક્ષકાળનો સમય, આવવો થયો;
 અકે કં ઉદય બદલી કાળ, પશ્ચિમે ગયો. શું સુખ.
 ઉદધી મર્યાદ છોડવા, થયોજ શું;
 કે ગયજી ધરણી તુલ્ય થવાનું થયુંજ, શું. શું સુખ.
 હા ! આવી વિપરીત બુદ્ધિથી એવું કૃત્ય કરશે તો,
 પરિણામ ધણું માહું આવશે ! (રાજાને) બેન શીકર
 છોડીદે ચાલ તે વાતનો વિચાર વિચારઅહમાં કરી કષ્ટ
 ઉપાય શોધી કાઢીએ.

(બચ છે)

પ્રવેશ પ મો.

સ્થળ—બાળંભામાં સોનનો મહેલ.

પાત્ર—સોન પાછળથી સુષેખાને બારોટ.

સોન—(શીષની પુજા કર્યા બાદ.)

રાગ કલ્યાણ.

વંદુ ગીરીજ પતી ત્રીપુરારી,

ભવ ભવ ભંજ સેવક સુખકારી.

વંદુ.

અંગ પનંગ શીવ ગંગ શીર ધારી;

એક ચીતે સ્તુતી કરં તારી.

વંદુ.

શુદ્ધ ભક્તિ તવ હોય સુખકારી,

એહ ગાગું પાસ તમારી.

વંદું.

વળી હે બોળાનાથ! આપની પાસે મારી એક ખી-
છ વિનંતી છે.

દીંડી.

કરું વિનતી હું સ્નેહે ત્રીપુરારી,
દિલ્લ લાવશે નીજ બાળ ધ્યાનધારી;
મુગુચ્ચવંત શૌર્યવાન સ્વામી આપો,
જેથી ભવમાં કરવો નહીં બળાપો.
ખરું અર્પો સતીત્વ મુજ અંગે,
પ્રાંઠ પ્રીત રહો નાથ મુજ સંગે;
એજ આશ આપ પાસથી હું માગું,
વળી ધ્યાને નીશ્ચદીન તવ લાગું.

(એમ કહી નમન કરે છે.)

મુલેખા—[પ્રવેશ કરીને.) બા એક વધામણી
લાવી છું.

સોન—શું સખી?

મુલે—આપણે દસેંદી બારોટ કાંઠક સારા સમાચાર
લાઇ આવેલ છે. તે આપ પાસે આવવા માગે છે.

સોન—સખી તેને જલ્દી તેડીલાવ.

મુલે—જહુ સારું બાઇ સાહેબ. (એમ કહી જા-
ય છે. અને તેડી લાવેછે.)

સોન—કેમ બારોટજી શું સમાચાર લાવ્યા? સમ-
સ્યા કાણે પૂરી કરી? અને જેણે પૂરી કરી હોય તેના ગુ-

(૩૫)

ભુદોશ પરાક્રમ વિગેરેનું વર્ણન કહી સંભળાવો.

ખારો—આ શું એના ગુણ દોષનું વર્ણન કરી તેની તારીફ કરતાં શેષ પણ હાર પામે એવી છે. સાંભળો.

કવિત.

રૂપમેં ઉદ્ભૂત જેસો, તેજકો અંબાર એસો,
ધરણીપેં કામ રૂપ, બડામેં પેખ્યો હે.
બાહુ બલ બીમ જેસે, યુધમેં સગઅ એસે;
બાનકા પ્રભાવ મેં, અર્જુન જેસો લેખ્યો હે.
સાગર સમગુનમેં, બંરપુરહે ગંબીરરાજ;
કાજમે પ્રખીન તીન, લોકમેં ન દેખ્યો હે.
વાહ વાહ શૂર નૂર, દેખ દિલ એસે બયે;
દેશ દેશ રાજનકો, ઉનેહી ઉવેખ્યો હે.

આ બડામાં ધુમલીના હનુમાનવંશી મહારાણા શિયાળાએ આપનો દુહો પૂરો કર્યો. વાહ ! વાહ ! તેના શેહેરની શોભા, તેની કાન્તી અને રાજનીતીનો ચિતાર મારા હૃદયમાં જડાઈ ગયો છે. (સ્વગત.) સારો કે નરસોએ તો મારું મન જાણે છે. (પ્રકાશ) તેનું મન આપના તરફ બહુ ખેંચાયું છે. અને જલ્દી તેડી લાવવા બલામણુ કરી છે.

સોન—કાગતો મન વાંચીત થયું તેમણે પુરી કરેલ સમસ્યા ક્યાં?

ખારો—(કાગળ કાઢીને] હ્યો બાપ (એમ કહી આપે છે.)

સોન—[વાંચીને) ધન્ય રાજપૂત્ર ધન્ય છે, બારો-
ટણ તમે મારું બહુ મોટું કામ કર્યું તેના બદલામાં ઘણી
શાખાશી સાથે મારો દાર આપું છું

(એમ કહી ડોકમાંથી દાર કાઢી.)

રાગ.

[મોઢે નાદાન તું એ જાની જાન એ રાદ)

શાખાશ શાખાશ આલે તું ઈનામ,
તે બહુ કીધું કામ, કીધું કામ, કીધું કામ; શાખાશ
મુજ પર એહેશાન, તારો બહુ થયો માન;
કીધું તે મોટું કામ, ફરી બધે ગામે ગામ;
ગામે ગામ ધરી હામ, સીદ કરીને આળ્યો આમ,
તુમ પર દામ, કરું કુરબાન, કુરબાન આદામ શાખાશ
(એમ બોલતી દાર આપે છે.)

બારો—બાઈ સાહેબ ઘણા ઉપકારથી માયે ચડાવું છું.

સોન—બારોટણ હવે તમે મારી માતૃશ્રી પાસે ચાલો.

બારોટ—બહુ સારૂ બાઈ સાહેબ.

સુલે—બા મારું કંઈ ધાર્યું?

સોન—સખી તું તો મારી સાથેજ છે ના, ચાલ.

પ્રવેશ ૬ ઠો.

રથજી—બાળંભામાં એક રસ્તો.

પાત્ર બારોટ.

બારો— બાતરકથી પણ ઈનામ તો મારી મળ્યું.

અને કેહેતા હતા જે હજુ વિશેષ દષ્ટશ. અહો ! મારા પ-
 ભુ ભાગ્ય ઉદ્ધડ્યાનાં! પણ મારા મનમાં વિચાર થયા કરે
 છે. જે કે મારો પ્રપંચ ખુશો થાય તેવો તો નથી, પણ
 આવી ધર્મશીળ બાઈને કુવામાં નાંખી હેરાન કેમ કરે? એ-
 મ થયા કરે છે. મારા વડવાઓથી આજ દિવસ સુધી અ-
 માઈં પાલન પુત્ર માફક કર્યું છે, તેનેજ આમ દગો દેઈ
 જીવતાં મરણ પમાડું એ 'કેવું' કૃત્રીની પણ? નાના તેમ-
 નો કરવુંજ નહીં. આ કરતાં એક કંગાળ સ્થિતિમાં રે-
 હેવું ધણે દરજે સાઈ છે; પણ નીમક હરામ થઈ ખુબ
 પૈસા મેળવું એ મહા પાપ છે વળી એમ પણ થાય છે
 કે ધુમતી તરફ કાલરોજ રવાના થયા હુકમ થઈ ચુક્યો
 છે, તો ત્યાં સિયોજી પોતાને તામે કરવા ચુકશે નહીં અ-
 હા! કેમ કરવું તે કઈ સૂઝવું નથી. સિયાજી સાથે પર-
 ભાવું કે ન પરભાવું એવો સંકલ્પ વિકલ્પ થયા કરે છે.
 [વિચાર કરી] અરે! મન તું દિન પ્રતિદિન નૌતમ સુખ
 ભોગવીશ એ ઉપરતો દ્રષ્ટી કરા હમેશા એસવાને મ્યાના,
 ખેલવાને ઘોડા, સરભરા કરવાને ધણા માણસો, અને મો-
 ટા રોફથી હુકમ ફરમાવનારો થઈશ. તારી એવી સ્થિતિ
 થવાનું કારણ મહારાણા સિયાજી. તેણે મને કહ્યું છે કે લ-
 ગ્ન થયા બાદ હું તને ધણા ગામો બક્ષીશમાં આપી ખુ-
 શી કરીશ. કહે ત્યારે તું એટલા ગામોનો ધણી થઈશ ત્યારે
 તુને કેટલું સુખ ઉત્પન્ન થશે? પછી તો બધો હાથમાં હો-
 કે ને બધા આપણે ગાદી તકીઆ માથે આડે ઓશીકે

પડી ડાટણના ઢાળળ જેવો હાંડલા જેવડી ચલમપર દેવ-
તા ચડાવી ચુકુકા ચુકુકા !! કરી બજર દૂધના ધુંટડા જે-
મ પીશું. અહાહા! વાહ નશીય વાહ !! જ્યારે એવડા
મોટે દરજે ચડીશ ત્યારે નીચે પ્રમાણે તો કામો અવસ્ય
કરવા.

રાગ.

(મારા ભાગ્યતણો નહીં પાર, મહીલા થાવી મારી પ્યારી.)
જ્યારે નશીય થાશે તેવાં, ત્યારે કરવાં કામજ એવાં. ટેક.
પ્રથમતો ધરનાર માહરી, ડાકણનો અવનાર;
ઝાલી ચોટસો બહારજ કાઢું, પરણું નવલી નાર. જ્યારે.
રાત દિવસ બહુ એશ કરીને, વિવિધ સુખો લેશું;
કોઈ બોલાવે બંદાને તો, હું કારો ન દેશું. જ્યારે.
ચાશીણુનું બંધારણ વધારી, દારૂનું પણ સાથે;
ઘટ ઘટ ઘટ ઘટ હોંશે પીશું, પ્યારી નવીને હાથે. જ્યારે.
રાજસભામાં બઠશ ત્યારે, સાહેબ સાહેબ થાશે;
રાણુનો માનીતો બણી, આઘીન સૌ થઈ બશે. જ્યારે.
અહાહા! એવડા બધા મોટા સુખનો હું મોગી થ-
ઈશ. મારા એવડા મોટા સુખ માટે બાને નહીં જેવું દુઃખ
થશે એમાં શું? વળી કહેવત છે કે “આપ આપની સં-
ભાલીઓ.” તે મુજબ આપણું સુખ વિચારવું. ચાલ હવે
રાંડ ચુડેલને તો ધરમાંથી કાઢું પછી ખીજ વાત.

• (એમ કહી બપ છે.)

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—ધુમલી શિયાળતું મકાન.

પાત્ર—શિયાળ પક્ષીથી ખારોટ.

શિયાળ—ખારોટનો ઠરાવેલ દિવસ તો ગયો, પરંતુ હજુ આવ્યો નહીં. હવે તો અડેક દિવસ ઘણા વર્ષો તુલ્ય, અને ઘડી માસ જેવી લાગે છે. અહા! મારા દિલમાં તેનાજ ભણકારા પડ્યા કરે છે; અને સોનને મુખેથી પ્યારા, એમ સાંભળવાને કહ્યું તલખી રહ્યાં છે. હા! એવી સુખ કરણી સોન મને—

રાગ—

ક્યારે, ક્યારે, ક્યારેરે, મને મળશે પ્રીયા સોન ક્યારેરે.ટેકે
રાત દિવસ બહુ મન તલખે છે,
અને વળી એમ પણ મન વિલખે છે;
હલુકે, ઝબુકે, રણુકેરે, મુજ મન પરશન કરશે ક્યારે.

રાત અંધારી થડકીને જાય,

તોપણ નામ પ્રિયાતું ન લાય;

હરીને, હરીને, મળીનેરે, મુજ મન પરશન કરશે ક્યારે.

હવે તો જેમ ગપ્પો મેહની રાહ જોઈ ખેશે! તેમ
હે પ્રીયા સોન તારી રાહ જોઈ ખેટો છું.

સિંચાઈ—(પ્રવેશ કરીને.) મહારાજા ધિરાજ ખા-
દેર ખારોટ આવેલ છે. હજુરનો હુકમ હોય તો અંદર

આવવા દઉં.

શિયો૦—હેં ખારોટ ? ખુશીથી આવવા દીઓ.
(સ્વગત.) શું સાંભળતામાં સાદ દીધો ? વાહ વાહ હીક
થયું. જ્યારે સાફ થવાનું હોય ત્યારે એમ બને છે. અને
તેનુંજ આ ચીન્હ.

ખારોટ—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજ બિરાજ રાણાજી
અમર રહો.

શિયો૦—કેમ ખારોટજી શું કરી આવ્યા ?

ખારોટ—મહારાજ આપના પ્રતાપથી સર્વ કામમાં
ફતેહ પામ્યો છું. આપની તારીફ કરી સોનને એવી સ-
મજાવી દીધી છે કે તમારાથી તે બેદિલ થાયજ નહીં. તે
પાદરમાં તંબુ ખોડી તેમના માણસ સાથે ઉતરી છે. હવે
લગ્ન માટે દિવસ મુકરર કરો એટલે તે પ્રમાણે અમર આપું.

શિયો૦—વાહ વાહ ! કામ તો મનવાંચ્છીત કયું.
ચાલો હવે મારી સાથે એટલે જોશીને પુછી લગ્નનો દિવ-
સ મુકરર કરી, અને મારી પ્રાણ પ્યારી સોનને માટે
અલકારો મોકલાવીએ.

ખારોટ૦—બહુ સાફ ચાલો.

(ગય છે.)

પ્રવેશ રજો.

સ્થળ—ધુમલી નદીનો કીનારો.

પાત્ર—ચંપા અને કેશા.

ચંપા—(પ્રવેશ કરીને) પાણી ભરે છે.

કેશા—(પ્રવેશ કરીને) ઉપરવાડે પાણી ભરતાં મગ-
ફરીથી છાંટે ઉડાડે છે.)

ચંપા—બાઈ જરા હળવા કારણ કે આ પણી પૂ-
જનમાં વાપરવું છે.

કેશા—પૂજનમાં વાપરવું છે તો છેડી જઈ ભર.
કાંઈ તારા બાપની ખોદાવેલ આ નદી નથી જે મને બ-
રતી અટકાવીશ.

ચંપા—એમ કહ્યું એમાં એવડી બધી મગફરી શું
બતાવે છે? હાથે કરીને કજીઆનોજ ઉપાય કરવો છે શું?
જ્યાં સુધી બોલતી નથી ત્યાં સુધી ઠીક છે. નહીંતર પછી
વિમાસવું પડશે.

કેશા—જા જા તારાથી શું થનાર છે?

ચંપા—વિચારીને બોલ નહીંતર એક દઈશ ના?

કેશા—

રાગ—

(એશા ઘોડા દેનેવાલે મેને.—એ રાહ.)

જા જા ઇંજરી પોંજરી, મેંતો ધણી જોઈ વાળી;
તારા જેવી કામ કરવા વાળી, નીચે મારી રેવા વાળી;
ધરમાં આડુ કરવા વાળી, દરણું પાણી ભરવાવાળી. ઇંજરી.

ચંપા—રાંડ એવું મગફર દિલ, રાખે છે શું રાખે છે?

વિચાર વિનાની આમ, દાખે છે શું દાખે છે?

એક માફ લાત, તારો કાઠી નાંખું ભાત.

વધુ બોલીશ જો વાત;

કેશા—અરે બોલરે વિચારી. જી જી.

આતો બોલતા બોલતા છકી ગઈ. તું જાણે છે કે આ સાધારણ માણસ છે તે શું કરી શકશે? પણ નાના એમ સમજ નહીં. હું મહારાણ્યાશયાળની સર્વોપરી વડારણ્યું

ચંપા—અને હું પણ તેનીજ અર્ધાંગના થવાની જે સોન તેની ગાનીતી દાસી છું.

કેશા—અરે! ધીકાર છે સોનને અને ધીકાર તેની ચાતુરીને જે પારકા પ્રદેશમાં ચાલીને પરણવા આવી. અકલ તો છાંટાએ નથી. દુદાનો પારખનાર કાણુ અને પરણનાર કાણુ તેનો તો વિચાર પણ ક્યો નહીં. અરે ધીકાર છે રે દુદાનો પારખનાર તેનો પુત્ર હાલામણુ ખેડે રેહશે, અને શીયેણ પરણશે. પણ એ વાત અમારે શા માટે ખુલી કરવી જોઈએ?

દોહરો.

બાધી મુઠી લાખ લીયે, ઉઘાડી વા ખાય;

હલામણુ દુહો પારખે, સોન શીયાને જાય.

ગનમાં સમજવાનું છે. જે અકલ તો છાંટાએ નથી. જેવી જેની ઉપરી તેવી તેની દાસી તેમાં પણ કયાંથી હોય? (આમ બોલતી ચાલી જાય છે.]

ચંપા—હાય ! આશુ ખરી વાત છે? જો એમ હોય તો મહા અનર્થ થશે! ચાલ બાને જલ્દી ખબર આપી જણાવતા કરું.

(જાય છે.)

(૪૩)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—ધુમકી રાજ્યાનું મકાન.

પાત્ર—રાજ્યા.

અહા ! જ્યારે આવળું થવાનું હોય, ત્યારે અવળીજ ખુદ્દિ પેદા થાય છે. ધારતાં હતાં શું ને થશે શું જો એ-
વું થશે તો જોઈવાની પડતી અને ધુમકીનો નાશ થોડાજ
વખતમાં થવો જોઈએ. અરે! કુળને કાળો ડાઘ લાગશે !
પુત્ર પત્ની કેમ પરણાય? એવો વિચાર એના નદયમાં ન-
હીજ થતો હોય? હું અજ્ઞાનતો એથી થાઉં છું જે,
શિયો મહા અધર્મી થયો; પરંતુ હાલામણી પીતૃ બક્તિ
ખસતી નથી. મતલબકે તેને તે વાતનું કંઈજ નથી. વા-
હ ! દૈવ તારી ગતી ન્યારીજ છે. હા! હું ઉડો વિચાર ક-
રી જોઈં છું તો, આ બધાનું મુળ કારણ કામની કહેવ-
ત છે કે—

“ જોર, જમીનને જર, એ ત્રણે કળ્યાના ધર. ”

ખરે આતો તે મુજબ થયું. ત્યારે તો.

રાગ આશા ગોડી.

કામની કલેશનું મૂળ, જગત માંહે કામની કલેશનું મૂળ.
દુર્યોધન કીચકના કૂળનું, જોણે કટાબું છે શૂળ જગત
મહા બડધીર જોરાવર ચોદા, તેમાં થયા છેરે ધુળ જગત
રાજરીધી મહા હારી જઈને, કંઈક થયા નિશકૂળ. જગત
હવે કેમ કરવું ને કંઈ સુઝવું નથી, અરે! કેમે એ
ખરાબ બનાવ બનતો અટકતો હોય તો, આલ સોનને ઉ-

તારે જઈ તેને સમજવું તો ખરી માનેતો બધા નહોત-
ર કાંઈ નહીં.

[જાય છે.]

પ્રવેશ ૪ થો

સ્થળ—સોનનો ઉતારો.

પાત્ર—સોન, સુલેખા, ચંપા પાછળથી બારોટ, અને રાજ્યા.

સોન—સુલેખા શહેરનો દેખાવ અને રાજ્ય મંડળ-
નો ડાળડાક તો સારો લાગે છે. પરંતુ હું ઉંડો વિચાર
કરી જોઈ છું તો માંહે ઉંડો બેઠ હોય એમ લાગે છે.

સુલેખા—શું બાઈ સાહેબ!

સોન—બારોટના કહેવા પ્રમાણે શિયાળની વૃત્તી મા-
રાપર વિશેષ હોય તો અહીં મળવા કેમ ન આવે? બીજું
તંત્ર ખોડાતા હતા, ત્યારે ગામની એક સ્ત્રી અને જોઈ
બીજાને કહેવા લાગી. જે હાય! આવી મુઘ્ધા સૌંદર્ય બાધને
મુઠો પરણશે? આથી હું એમ ધાર છું જે શિયાળ વૃદ્ધ
દશે. અને બારોટ કંઈ પણ લાલચથી કાવતરું કર્યું હોય,
એવું દીસે છે. આથી સખી માઈં દિલ પ્રવૃક્ષિત નથી ર-
હેતું! અને વળી પ્રદેશ છે તે તો તું જાણે છે.

સુલેખા—ઉપલા કારણો સાચાં હોય તો પ્રદેશ છે
તેથી શું દબાઈ રહેવું? નાના તપાસ કરી જે મોગ્ય લા-
ગે તેજ કરવું.

સોન—હીક છે. પરંતુ હજી ચંપા કેમ ન આવી ?

ને તો ખરી.

સુલે—બહુ સારું. (જોઈ આવી.) બાઈ સાહેબ ચં-
પા રોતી આવે છે તેનું શું કારણ?

સોન—હેં ! રૂવે છે? મારી પાસે તેડીલાવ.

સુલે—બહુ સારું બાઈ સાહેબ (તેડી લાવે છે.)

સોન—ચંપા આમ રૂવે છે શા માટે? તને શું
થયું છે?

ચંપા—હા ! પરમેશ્વર ! ! આવી ખેદ્યુક્ત વાત ક-
હેવા હું દુરભાગી કેમ જીવી! બાઈ તે વાત કહેતાં મારી
જીભ ઉપડતી નથી. (એમ કહી રૂદન કરે છે.)

સોન—ધીરજ રાખી સતીસ્તર કહી સંભળાવ.

ચંપા—

દોહરો.

બાઈ મને બાતી વઢી, નદિએ બરતાં નીર;

એક વચનને કારણે, સોસાયું મારું શરિર.

બાઈ સાહેબ હું જે નદિયે પાણી ભરતી હતી, ત્યાં
શિયાળની દાસી આવી મારી ઉપરવાડે પાણી ભરતાં બ-
રતાં છાંટે ઉડાવવા લાગી. મેં એને ધણી નમનતાથી કહ્યું
જે બાઈ છાંટે ઉડાળ નહીં. તો ધણા નીચ વચન બોલી
કજીઓ કરવા લાગી. મેં જ્યારે આપનું નામ લીધું ત્યારે
આપને એવા શબ્દ કહ્યા કે.—

રાગ રામઝી.

-હૃદય મહી બડકા બળે, કહ્યાં એવાં વચન;

આબુદ્દિ અબ્બુ ઠરી આપને, ધાયલ કીધું છે મન. -હૃદય.

સમસ્યા પૂરી કરનારતો, પુત્ર તેહનો થાય;
 શિયો પરણી જાય જયહારે, અકલ નહીં જરાય. -હૃદય.
 દાલામાણુ નામ તેહનું, તેણે કરી સમસ્યાય;
 ખુટ્ટો પરણુશે સોનને, મહા જીવમજ થાય. -હૃદય.
 જ્યારે અકલ નહીં સોનમાં, થયું ત્યારે આ કામ;
 પરાણુવા માટે પ્રદેશમાં, સામી આવી એ આગ. -હૃદય.
 પ્રપંચ બધો બારોટનો, ઘડ્યો વિપરીત ધાટ;
 કૃત્ય અધમ દુષ્ટેજ આ, કર્યું લક્ષ્મીને માટ. -હૃદય.

સોન—હરહર શંકરા !! આ શો જીવમ !!! (એ-
 મ કહી મુછાગત થાય છે.)

દાસીઓ— રાગ લાવણી.

(પાટણના તૃપ નથી તુજ ઘેરે પદમણી નારી એ રાહ.)

સુઘ થઈને કેમ ભૂલોહો, બાન બ્રમીત થઈને,
 ધૈર્યતા દિલ માંહે રાખો, પતિવ્રત આપ તણું દાખો;
 પ્રાચીનકાળની સતીની રીતી, દ્રષ્ટાંતે લઈને. સુઘ.
 બહેને દુખદળ ચડી આવે, તેથી શું દિલમાં રીખાયે;
 ખરી કસોટી ત્યારે થાયે, રહેવું દુખ સહીને. સુઘ.

બાધ સાહેજ હજી પરમેશ્વરે સારું કર્યું છે જે તે દુ-
 છ બારોટના પ્રપંચથી આપ અળગા છો, બલકે તેમાં ફ-
 સાણા નથી. તો ધૈર્યતા રાખી સમસ્યા પુરી કરનાર સા-
 થે પાણી ગ્રહણ કરો.

સોન—શાખાશ ! મારી બહાલી દાસીયો શાખાશ !
 તમારા બોલથી મને બહો સંતોષ થાય છે. પરંતુ અફ-

પોશ એટલો કે મારે અક્કલહીણ મુર્ખગતિ ન કરવો, એ-
વી ટેક જેને માટે મારા મા બાપ મને બ્રહ્મ સમજવતા,
તોપણ હું તપાસ્યા વિના નહીં વરં એવો માગે તેમના
ત્રત્યે જવાય ! હાય ! તે બધું દુષ્ટ આરોટ ધુગધાણી કરવા
ફર્યો. અરે ! એક વૃદ્ધ અને અક્કલહીણ માણસ સાથે સં-
બંધ જોડવા કર્યું ? ધીક્કાર છે નિમક હરામ, દુષ્ટ પૈસામાં
લો ભાઈ મારું જીવતર જેર કરવા ફર્યો ! (એવામાં આ-
રોટ આવે છે.)

આરોટ—(પ્રવેશ કરીને) કાં પાઈ સાહેબ શું વિ-
ચારમાં પડ્યાં છે ? મહારાજા શિયાજીએ આપને માટે આ
અન્નકારો મોકલ્યા છે. તે ધારણ કરી તેમની અર્ધાંગના
ખની તેનો મહેલ પટરાણી તરીકે શાભાવો.

સોન—ચંડાળ બજો તારો શિયો રાણો, અને બજો તે-
ના અલંકારો ! ! તારા મોંમાં ટાંડો લાગે ! હાયા ! નફ્ટ નિ-
મક હરામી, શિયા સાથે પરણાવી મારું જીવતર જેર કર-
વા ફર્યો ! પાપી ! પ્રપંચી ? દુહો હાલામણુ જે તેનો પુત્ર,
તેણે ભરી સભામાં પૂરો કર્યો ; ને પરણાવે છે શિયા સાથે ?
દુષ્ટ તે મારે સ્વસૂર બન્નકે પિતા તુલ્ય, તેની સાથે પાણી
અહણુ કરાવી મને મહા પાપમાં ડુંબાળવા તૈયાર થયો ?
નીચ તારા સ્વારથ માટે મારું સત્યાનાશ વાળવા તૈયાર
થયો. દુષ્ટ લઈ જ તારા અન્નકારો.

સોરઠો.

સુંડી બર્ચો શણગાર, મને શિયાનો શામે નહીં ;

હાલામણુ બરથાર, ક્ષિયો અમારો શાકરો.

જા દુષ્ટ અહીંથી તારું કાળું કરે. તારું કાળું મુખ
મને વધારે વાર નહી દેખાડે?

રાગ પદ.

નીચ જતાવમાં મુખ તારું, તેં કામ જગાડ્યું મારે; આશું
જાણી પાતાનોતે દીધું કામ, ત્યાં થયો નિગક હરામરે. આશું.
મૂર્ખ પતીનો મારે કટાણો, તેથી કરવો તારે બંડાણોરે. આશું.
તારા દિલમાં દયા એમનાવી, જે કેસે દકે ફસાવીરે. આશું.
પાપી નીચ લક્ષ્મીને માટ, તે ઘડ્યો નહારો ધાટરે. આશું.
તારા કુળને લગાડી ખામી, થયો ધનને કાજ હરામીરે. આશું.
દુષ્ટ તારા સ્વારથને સારું, ફર્યો જીવતર જોળવા મારુંરે. આશું.

ખારો—(દસ્ત જોડી.) ક્ષમા કરો દેવી ક્ષમા કરો ! હું ખરેખર લક્ષ્મીમાં લોભાઈ દોષીત થયો છું આપની સમક્ષ પુરી કરનાર હાલામણુ મહા તેજસ્વી રાજપુત્રથી આવો પ્રપંચ કરવાનું કારણ શિયાની ધમકી તેમને દેહાંત દાંડ દેતો હતો માટે આ કાવતરું કરી આપને દુખ રૂપી સમુદ્રમાં ડુબાળવા કયું હતું, પણ પરમદયાળું પરમેશ્વર કેમ દુખવાદે આ ક્ષમા કરો.

સોન—જા દુષ્ટ ક્ષમા કરીને શું કરવું હતું? શું કરું જે બાટ છો અવર હોયતો જીવતાં આમડી ચુંટાવું. જા તારું કાળું મુખ મને વધારેવાર નહીં જતાવ સુલેખા, તેને ઉતારાથી જલદી જહાર કાઢી મારા દિલમાં લાગેલી અગ્ની પુકાવ.

સુલે—ચાલ નીમક હરામી નિકળ ઉતારા બહાર
(એમ બોલતી બહાર કાઢી જાય છે)

સોન—અંપા હવે કેમ કરવું તે કંઈ સુઝતું નથી
!! મારા શૈભાગ્ય રક્ષક પ્રાણનાથ હાલામણુને કેવી રીતે
મળું? અરે ! તે ક્યાં બેળાં યાય? એ વિચાર મારા -હૃદય-
માં થયાં કરે છે.

અંપા—બાઈસાહેબ, એક પત્ર લખી જણાવો તો
કેમ?

સોન—ખરું, પણ એ પત્ર પહોંચાડે કોણ?

સુલો—(પ્રવેશ કરીને) બા આપના જીવનહાર પ્રા-
ણપતી હાલામણુના બાપાતની પુત્રી નામે રાજ્યા આપને
મળવા આવવા માગે છે. જે હુકમ હોયતો તેડી લાવુ.

સોન—સખી લેને તેડીલાવ.

સુલે—જહુ સારૂ બાઈ સાહેબ. (તેડી લાવે છે.)

સોન—(રાજ્યાને જોઈ.) આવો રાજ્યા અહીં
બીરાજો.

રાજ—અહીં આવવું તો ન જોઈએ, પણ મનની
વાત મનમાંજ રહી જાય માટે જે બોલ મોંઢા ઉપરજ ક-
હેવા આવી છું જે પિતા તુલ્ય શિયા સાથે આવા બણેલા-
ને સર્વગુણ સંપન્ન છતાં પાણી ઝડણુ કરશે ! અરે ધીકાર
પડો તે બહુતરંગાં તમારા બોલ પ્રમાણે કે જે શમશ્યા
પુરી કરે તેની સાથે પાણી ઝડણુ કરવું તો જે વખતે હા
લામણે તમારી શમશ્યા પુરી કરી તે વખતેજ તમારો પત્ર

તિ થઈ ચુક્યો અને શિયો તમારો સસરો લાગી ચુક્યો.
હાય! તે સાથે સંબંધ જોડતાં સર્વજ્ઞ ઈશ્વરથી નથી ડરતા
અરે! મહા અધમ થશે એ નથી વિચારતા? ધીકાર છે!!
(એમ બોલતી પાછી ફરે છે.)

સોન—(તેનો હાથ ઝાટી.) ક્ષમા કરો રાજ્યા.
એમાં મારો લેશમાત્ર દોષ નથી. આપની પાસે તે બાળ-
તની વાત કહેવા નમ્રતાથી માત્રી માગી રજા જઈ છું તે
સાબળશે એવી આશા રાખું છું.

રાજ—તમારો વાંકતો તાદ્રસ્યજ છે. પરંતુ તમે ક-
હો છો જે લેશ પણ નથી તો કહો.

રાગ લાવણી.

સોન—(મુજ ઉપર ગુજરી પિતા પાદશા જાણી એ રાદ)

શું કહું વિતકની વાત, રાજ્યા બાઈ;
દીલદાહ થાય છે મુને, ઉઠે છે લાહી.
મગ નીચ દસાંદી ભાટ, આબ્યો મુજ ત્યાંહે,
તમ પુરો કયો છે દૂરો, રાણા શિયાએ.
હું નવ જાણું કંઈ મર્મ, વાત આ છાની;
મુજ કરેલ કરારે આવી, વાત એ માની.
ત્યાં થયું ઉઘાડું પાપ, નશીબે સારા,
નહોતર બહુ થાત ફજેત, ખમી શીટકારા.
હવે અરજ આપની પાસ, માહરી એવી;
દો હાલાગણુ બરથાર, સઘ મેળાવી.
રાજ્યા પરમે દયાળું પરમેશ્વરે મને પાપમાં ફૂળ-

તી બચાવી છે. નહીંતર મારા દિલમાં જે અંકુર, તેનો નાશ થવામાં વાર નહોતી. હવે આપની પ્રત્યે મારી વિનંતી એટલી કે મારા પ્રણેશ હાલામણને મેળાવી આપો. જેથી હમેશા તેની સાથે રહી તેની અર્ધાંગના થઇ સુખેથી દિવસ ગુમરું.

રાજા—એમ હોય તો નિશ્ચીત રહો. પરમેશ્વર સૌ સારું કરશે. હું હાલામણને અહીં તેડી લાવું છું. લ્યો હવે રાત્રી લઈ છું.

સોન—બા વેહેલા પધારજો.

રાજા—હમણાજ આવીશ. (જાય છે.)

સોન—સુલેખા શિવ પુજનનો વખત થયો છે. માટે હું પુજન કરું છું તેટલામાં તમે મારા પેહેરવાના આભુષણ તૈયાર કરો.

સુલેખા—જહુ સારું બાધ સાહેબ. [જાય છે.]

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—હાલામણનું મકાન.

પાત્ર—હાલામણ, પાછળથી રાજબા.

હાલામણ—પિતા હઠીને પુત્રી તુલ્ય પુત્રની અપરમન બગાડે તેથી બીજું કયું વિપરીત? કાંતો ધુમલીનું રાજ્ય જવાનું થયું! કાંતો કાઠનું ગરણુ! અને કાંતો પ્રલયનો સમય નજદીક આવ્યો; નહીંતર આવું સુકે નહીં. રણુકે “વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ” (વીચારમાં પડે છે.)

રાત્રાર પછી) પિતાજીનું મન પરભુવાના હર્ષમાં હમેશાં પ્રકુલિત રહેતું તેવું આજ કાંઈ દીકું નહીં તેથી એમ પ-
ણ્ણ ધરાય છે કે પ્રપંચ ખુલ્લો થયો હશે? યા સોનનું મન
તેનાથી નથી માનતું? ગમે તેમ હો ! પણ કંઈ નવા જુ-
ની થઈ છે ખરી.

રાજા—(પ્રવેશ કરી) કાં બાપ શું વિચારમાં
પડ્યા છો?

હાલિા—વિચારમાં તો એમ જે આજે કચેરીમાં
ગયોતો પિતાજીની કાન્તિ હમેશ મુજબ પ્રકુલિત જોવામાં
આવી નહીં તેથી એમ ધારું છું કે પ્રપંચ ખુલ્લો થયો હશે.

રાજા—પ્રિય બંધુ તમારો વિચાર ખરો છે, ખરે
તેમજ થયું છે. હું અત્યારે સોન પાસે ગઈ હતી. બાપ
શું એની સૌંદર્યતા! વળી એની બોલવાની છટાએતો મા-
રું મન આકર્ષી લીધું છે. અહા ! જેવું બારોડે વર્ણન કયું
હતું, તે ખરે તેવીજ છે.

હાલિા—તમે જઈને શું કહ્યું?

રાજા—મેં જઈને બહુ શીટકાર આપ્યા. પરંતુ ન-
અતાથી સહન કરી ક્ષમા માગવા લાગી.

હાલિા—ત્યારે તમેજ વાત ઉઘાડી પાડી કે શું?

રાજા—ના એતો મારા મયા પહેલાંજ ઉઘાડી પ-
ડી ચુકી હતી. તે એમ થયું કે તેની એક દાસી નદીએ
ખાણી બરવા ગઈ હતી, ત્યાં આખણી કેસાએ તેને છાંટા ઉ-
ડાવ્યો. જેથી વડાવડ ધર્ષ, અને ચડસા ચડસીમાં કેસાએ

મેહેજુ મારયું કે તારી સોનમાં અકસ હોતનો દુહો પુરો કરનાર હાલામણુ સાથેજ પરણત પણુ આતો તેના બાપ શિયા સાથે પરણશે. જે વિચારવાળી હોય તો સસરા સાથે પરણે? આવી રીતે ઘણી તકરાર થઈ છેવટે દાસીએ જઈ તમામ વાત સોન પાસે જમ કહી. જેથી સોને બાપ રોટને શીટકારી કાઢી મુક્યો અને શિયા સાથે લગ્ન થવા બંધ કર્યા.

હાલાં—આ બધી વાત તમે કોને મોહોડેથી સાંભળી?

રાજાં—મને સોને કહી. તેને એવું પણુ છે કે દુહો પુરો કરનાર પત્ની. અવર ભાઈ બાપ કરી બેઠો છે. તે મુજબ આપને તેડીલાવવા કહ્યું છે. માટે આવો મારી સાથે.

હાલાં—મેન એક વખત પિતાની કહેવાએથી, તેની સાથે સંબંધ જોડવો કેમ બને?

રાજાં—ભાઈ તેમાં તમારી ભુલ છે. આતો કપટથી થયું છે. તેના પશુની વાત કહી છતાં આમ કેમ બોલો છો? જે નહીં આવે તો તે પ્રાણુવાત કરશે, ત્યારે શું અિ હત્યાનું પાપ લેવું કે શું?

હાલાં—ત્યારે જાઓ હું આવું છું.

રાજાં—બહુ સારું.

(બંને જાય છે.)

(૫૪)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ ધુમલી સોનનો ઉતારો.

પાત્ર—સોન, દાસીયો, પાછળથી રાજ્યાને હાથમણ.

સોન—સુલેખા હજુ રાજ્યા આવ્યાં નહીં? તે કેમ રોકાણું હશે ?

સુલેખા—જા ગામ આટલા બધાં અધિરાં શુ ચાઓ છો, હમણા આવી પહોંચશે. તેને ગયે ધણો વખત થયો નથી, પરંતુ તમે પતિને મળવા આતુર થઈ રહ્યાં છો; જેથી વખત ખૂટતો નથી.

સોન—ખરે સખી એમજ છે. મારા જીવનહાર પ્રાણપત્નીની સુખ મુદ્રા જોવા મારું મન એટલું બધું ઉતાવળું થયું છે કે એક ક્ષણ એક વર્ષ સમાન લાગે છે.

રાજા—ભાભી રાજ્યાજી પધારે છે.

સોન—શું ખરેખર આવ્યા ? સુલેખા, તું રાજ્યાને આપણા મળમલના તાંબુઓ દેખાડવા તેડી જા.

સુલેખા—બહુ સારું. (જાય છે.)

સોન—અહા ! આજ કેટલો આનંદ થશે ! (એવા-ગાં હાથમણને આપતા જોઈ) બોલતી બંધ થઈ સરમાઈ જઈ નીચું માથું કરે છે.)

હાલો—(પ્રવેશ કરીને. સ્વમત.)

શિખિરિણી છંદ.

દિશે છે આ મુંબા, મન હરણિ બારીજ પ્રમદા;

રહું સૂએથી હું, અધરરસ તેનું લઈ સદા.
 મુલાખી છે ગાલો, નજર ઠરતી તે નિરખતાં;
 રતનો શોભા જોઈ, ગદન મદ વ્યાપે અડકતાં.
 થશે એવા માંગી, સકળ ગુણ સાથેજ મનવા;
 કહે ત્યારે તેથી, કવણ મહ ભાગ્યો સમજવા.

સોન—(હસ્ત જોડીને) પ્રાણપતિ! શું વિચારમાં
 પડી ગયા છો! આવો અહીં ગિરાજો. (એમ બોલી હાથ
 ઝાલી બેસાડ્યા બાદ) પ્રાણનાથ દુષ્ટ બારોટના પ્રપંચરૂપી
 સમુદ્રના મોખામાં ધસડાવાને વાર નહોતી; પરંતુ આપ
 જેવા સદ્ગુણી સ્વામી અને બોળાનાથને પ્રતાપે બચી છું.
 પણ મારામાંજ ભૂત જે મેં કાંઈ તપાસ કર્યો નહીં. તે બાળત.

રાગ—કેરબો.

મારા ખારા માથું આપ કનેથી માફ માફ માફ;
 માથું માફ માફ માફ, માથું માફ માફ માફ. મારા
 વણ તપાસે કામજ કીધું, જણાય છે ભૂલ સાફ;
 પણ જરાયે દિલમાં ખટકો, રાખશે ન આપ. મારા.

હાલા—નહીં જરાયે દોષ તમારો, એ તો ખરેખાર;

સોન—ત્યારે શું વિચારો સ્વામી, હેને દીઓ હાથ. મારા.

હાલા—મહા મનોહરરૂપ નીહાળી, વિચારે દિલ સોય;

અંડ કટાહે એવી બામા, સૂજેલી ન કોય.

જોઈ અભિસારીકા રૂપ, તમારે સાફ સાફ સાફ. (૨)

સોન—શું સરખાવો,

હાલા—.....કાં મન આવો?

(૫૬)

સોન—.....છઠં તમારી હાસ;
હાલા—નિર્મળ સ્નેહે રહું નિરંતર, એવી છે દિલ આશ. જોઈ
સોન—પ્રાણ નાથ હું પણ એમજ ઇચ્છું છું, આપ અહીં બિરાજો
આજ મારે.

રાગ સોરઠ.

હર્ષિત દિન છે આજ, પધાર્યા પ્રાણપતી મહારાજ;
સુવર્ણ સૂર્ય ઉગ્યો મારે, ઓઝાણી દુખની દાઝ. પધાર્યા.
આમારો બહુ માયું પ્રજુના, રાખી મારી લાજ. પધાર્યા.
પાસ રહો પીયુ યાશે નન્યારા, એહ માયું શીરતાજ. પધાર્યા.

હાલા—(સોનનો હાથ ઝાલી.)

રાગ કલ્યાણ.

ફીકર તણ પ્રીયા, બેસો તમે અહીં;
ધાર્યું સફળ સહુ, યાશેરે. ફીકર.
તમ મુખ મુદ્રા જોઈ હમેંશા,
રહીશ હું સદાય હુલાશેરે. ફીકર.
મુજ તન મનથી છોડું ન તમને,
બંધાણ છે પ્રેમ તણે પાસે રે. ફીકર.
નિર્મળ સ્નેહથી રહું નિરંતર.
માયું એમ પ્રજુજની પાસેરે. ફીકર.

પ્રાણપ્યારી કોઈ વાતની ફીકર રાખશો નહીં. લગ્ન
આજને આજ કરી બેશું તમારી દાસીયો વિગેરેને મહારે
મક્કને આવવા વરંધી આપી દીઓ અને તમે રાજ્યા સા-
થે આવો હું જાઉં છું.

સોન—જાઓ કહેતા મારી જીભ ઉપડતી નથી. આ-
પથી એક ક્ષણ વિચારી હવે નહીં રહેવાય માટે સ્વામી
ક્યાંઈ બીજો જશો નહીં.

હાલિાં—પ્રીયા ક્યાંઈ નહીં જઈ [એમ કહી જાયછે.]

સોન—કેવો નિર્મળ સ્નેહ! હું ભોળાનાથ એવો પ-
તી ભવોભવ દેજો (દાસીને) સુલેખા રાજ્યાને અહીં તે-
ડીલાવ.

સુલેખા—અહુ સારં બાઈ સાહેબ.

રાજા—(પ્રવેશ કરીને.) બાબી મારો રથ તૈયા-
ર છે. માટે ચાલો હવે રાણા હાજાગણનો મહેલ શોભાવો.

સોન—અહુ સારં બા ચાલો સુલેખા તમે આ સા-
ગાન સરંજામનો બદોબસત કરી પાછળથી આવજો.

સુલેખા—અહુ સારં બાઈ સાહેબ.

(સર્વ જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ વન.

પાત્ર—આરોટ.

આરો—હા! પરમેશ્વર તેં મને આવી મત ક્યાં સુ-
ઝાડી [! હા ! જેતું નીકમ બાઈ હુતો થું પલ્લ મારં આ-
પું કુદું બ ઉછરયું છે. હાય ! તેનેજ હું પાપીષ્ઠ ખાડામાં
નાંખવા તયાર થયો! અરે નિમ લક્ષ્મીમાં લોભાઈ અધમ

કૃત્ય કરવા તાત્પર થયો ! અરે ધીકાર છે મને ! ! હવે ક્યાં-
ઈ કરતાં ક્યાંઈને નહીં, એવું થયું.

રાગ.

(ઘણા ધીકાર છે મને બાર્ડ, એ રાહ.)

હા કૃત્ય કર્યું મેં કેવું, મહાનિય કૃતધ્વી જેવું.

અધિક લાડથી તેના પિતાયે, મને રાખ્યો પુત્ર સમાન;
નેને દગો દઈ હાય હું લાખ્યો, દઈને જુઠા બહુ માન.

પણ ગુપ્ત રહે નહીં એવું, હા કૃત્ય કર્યું મેં કેવું.

હવે જીવીને કરવું શું મારે, રહ્યો નહીં હિમાનો ઠાર,
મુજ પાપીરટથી પૃથ્વીને, યશે અદકો બાર અરે.

માટે તેમાં સમાધ રહેતું, હા કૃત્ય કર્યું મેં કેવું.

હવે જાળંબે પણ જઈ મારું કાળું મુખ શું દેખા-
કુંદ માટે મરવુંજ બેહેતર છે. આગ કરવાનું મુજ “ પૈ-
સો, પૈસો ને પૈસો “ અરે ! બહાલામાં વેર કરાવનાર અને
મહા અધમ કૃત્ય કરાવનાર તને ધીકાર છે. હા તારી લા-
લચથી એક શુદ્ધ ધર્મ શિળ દેવીને કુવામાં નાંખવા તૈયાર
થયો. અને તેજ કારણે બલકે તારેજ માટે આ મારો પા-
પી દેહ છોડું છું. માટે ધીકાર છે તુને. (એમ કહી કરાર
બોંકી મૃત્યુ પામે છે.)

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—ધુમસી શિયાનું એકાંત જીવન,

માત્ર—શિયોજી પાછળથી હાસામણ.

શિલાજી—મનનીતો મનમાંજ રહી ગઈ. હું કે'વો નિત્ય આનંદમાં રહી સૂખથી દિવસ ગુજરતો! અરે! જે-ને માટે આટલું દ્રવ્ય ખર્ચી મહેલો શૃંગાર્યા, નાના પ્રકારના પકવાનો કરાવ્યા, હાથ! તે બધો મારા ઉમંગનો નાશ કરનાર દુષ્ટ હાલામણુ થયો. અરે! મારા સૂખના ભંગ કરનાર દુષ્ટ તારા હવે કેવા હાલ કરે છું તેવું જોઈ લેજો. અને મુખ્ય સેન જે તારી નીચની સાથે સૂખ ભોગવવાની ઈચ્છાએ સંબંધ જોડ્યો. તો તેને પણ દુખ સાગરમાં નાખી ત્રાહી કહેવડાવું ત્યારેજ મારું ઉકળતું લોહી શાન્ત થશે. હાલામણુને તેનાથો વિયોગ કરાવીશ પછી તે ક્યાં જશે.

ચોખદાર—(પ્રવેશ કરીને) મહારાજા કુમારશ્રીને આપે તેડવા મોકલેલ, તે આવ્યા છે.

શિયાળ—ગજૂ સારું આવવા દીઓ. (ચોખદાર બળ છે.)

હાલા—(પ્રવેશ કરીને) પીતુશ્રી વંદન કરે છું.

શિયો—હાલામણુ હાલમાં તારું ચીત્તરાજકાર્ય નિલકૂલ રહેતું નથી, અને મારી ઉપરવટથી ઘણા અનુચીત કામો કરે છે. વળી તારા વીશે પ્રધાનજી પણ કેહેતા હતા જે હાલમાં મારી પાસે રાજ્ય કાયદાનું શિક્ષણ લેવા નિલકૂલ આવતો નથી તે દુષ્ટ શું ધારે છે.

હાલા—(આશ્ચર્યતાથી) પીતુશ્રી અનુચીત કામો કેવા? વળી આપની ઉપરવટથી શું કર્યું! આજે આવના દિવસમાં આવે મારા વિષે ખરાબ વિચાર કોણે ઠસા-

(૬૦)

ઓયો? પીતૃથી હું પ્રધાનજી પાસે હમેશાં જાઉં છું,
શિયો—અસઅસ! બોલતો બ'ધ થા. અરે! દુષ્ટતા-
ના કામો કરી નીચ વળી માંચેથી ડોળ કરે છે?

હાલિાં—અરેરે! એ આપશું કહો છો!!!

રાગ ગઝલ.

(અયે કમળત પીગલા તેને બહોત દમા દીયા. એ રાહ.)

એશું કહોછો પિતાજી વાત આપ આ,
નથી આવ્યો કદી પિતાજી વાંક મુજગાં. એશું.
કાર્ય અનુચીત પિતા કો દી નવ કરે,
આપથી ઉપરવટે ન પગ બહારે ધરે. એશું.
જાઉં છું પ્રધાન પાસ નિત્ય પિતા હું,
કહો કહું વચન કરી ક્રોધ આમ શું. એશું.
પિતૃ ભક્તિ પાળું નિત્યને રહુ સદા;
વચન ઉલ્લંઘન પિતા નવ કરે કદા. એશું.
વિરહી આપતો પિતાજી ક્યારે હું થયો,
નીતિની વિરહ કદી પગ નથી ભર્યો. એશું.

રાગ-પીલુ-તાલ-કેરબો.

શીયોાં— (ક્ષત્રી કલંક કેમ લેશેરે. એ રાહ)

છાડ લવરીનું નીમક હરામ,
બતાવ નહીં મુખ તારું રે;
યર્ષ દુષ્ટ કર્યું નીચ કામ. બતાવ નહીં.
દુષ્ટતાએ બાર્યું છે તારું ગાત્ર, બતાવ નહીં.
ગુતો રાજપાદને નહીં પાત્ર. બતાવ નહીં.

નીચનારી કેરો કયો તેતો સંગ, બતાવ નહો.
 તેથી બ્રહ્મ થયું તુજ અંગ. બતાવ નહો.
 બીજે હોય તો હણું ધર મુત્ર. બતાવ નહો.
 પશુ શું કરું જેથયો નીજ પુત્ર. બતાવ નહો.
 તારૂં કાળું કરી છોડીજ આ રાજ. બતાવ નહો.
 દુઃખ ધારતો હો દિલમાં જે લાજ. બતાવ નહો.

રાગ.

હાલા—(બરથરી બ્રાતા વિચારીને તમે કરો હું ઉપર કોપ.)

હું જાડું તજ આ ભૂમીને નવ રહુ અહીં પિતાય,
 છું પિતૃ બક્ત (૨) બન્ને હોય કદી અન્યાય. હું જાડું.
 નવ ઉત્તમું (૨) હું આપ તણાજ વચન;
 ધીકાર છે તે પુત્રને જે, દુઃખે પિતાતું મત્ર. હું જાડું.
 શુભી પિતૃ વચન (૨) જેમ ગયા વને શ્રીરામ;
 તેમ ચડાવી મસ્તકે હું, જાડું છોડીને તમામ. હું જાડું.
 કદી માગો શીશ્વ [૨] તોપણ ઉતારી સોંપુ;
 સુખવેલ હું આપનો છું, આશા કેમજ સોપું. હું જાડું.

બાપુ જે કે મારો વાંક જરાયે નથી; પરતુ આપ-
 ની આજ્ઞા એમજ છે તો. આ રાજ્ય ને છોડી સત્પર જ
 હું છું. હવે મારા છેલ્લી બાકીના પ્રશ્નામ છે?

સીયે—જા દુષ્ટ ધુમલીમાં એક પળ પશુ ન રોકા-
 તાં એકદમ જહાર નીકળી જા.

હાલા—બાપુ આપના વચન મસ્તકે ચડાવી ક્યાં-
 હું પશુ ન રોકાતાં ચાલ્યો જાડું છું. (હસ્ત જોડી.) ૦હા-

લી જન્મ કુમ્ભી કુમ્ભી આજે તારો એક વખત કહેવાનો
પાટળી કુમાર તારો વિયોગી થાય છે. માટે તેના છેલા પ્ર-
ણામ કબુલ કરજો અને તે સદગુણી રાજપુત્રીનું રક્ષણ ક-
રજો. (જાય છે.)

સીચો—પાપી ડોળ કેવો કરે છે તે કામળાંગીના
રક્ષણ માટે તો બ્રહ્માએ મનેજ નિર્માણ કરેલ છે ચાલ હ-
વે તેને કબળગાં લઇ મારા અંતઃપુરમાં ધસેડી લાવું.

અંક ૪ થો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—બડીની બગાધાર નામની ટેકરી.

પાત્ર—હાલામણ.

હાલા.—

સોરઠો.

બેઠો બગાધાર, મન જાણ્યું મનામણું આવશે;

દેશવટો ધરાર, સાચે મને શિયાને.

ચાલ હવે અહીં બેઠે આરો નહીં આવે. માતૃશ્રી કુ-
મ્ભી હવે તારા આ છેલા દર્શન કરી તારો રાજપુત્ર સ-
દાને માટે જાય છે. અફસોસતો એટલોજ કે તે રાજપુત્રી
એ બેઘડી માટે મારી સાથે સંબંધ જોડ્યો. અરે હું એ
મ જાણ્યો હતો એવું કરતજ નહી. હાયા તેને કાગાધ
પિતા પાછળથી કાણ જાણે કેવું દુઃખ દેશે । માતૃશ્રી કુ-

(૩૬)

મલી ! અરે ! અમારા પુર્વજોની પવિત્ર રાજ્યધાની તારી
પર યનાર અધમ કૃત્ય અટકાવજો અરે ! શીળવતી રાજ-
પુત્રી કે જે તારા પાટવી કુમારની પટરાણી. તેનું શિખળ-
ભંગ થયા દેજો નહીં હવે હું તને છેલા નમસ્કાર કરું છું.

રાગ- ગઝલ.

(જાતા હું મેં ફાંસીકો સરકાર કું સલામ.)

હું જાકં છોડીને તુજને, સ્વશુભી ધુમલી;
પ્રજામોપર પ્રજામ છે, આવાર ધુમલી.
જન્મી તારી ઉપરે મેં, ન કાગ કો કર્યું;
આભારી છું તાહરો, હું માત ધુમલી.
રાખજો સત્ય પતિ મારીનું તું ધુમલી.
સોંપુ છું તાહારે હવાશે, મમ માત ધુમલી.
દૂમવા દેજો નહીં કદી, તું તેહને જરી;
છેવટ વિનતી એજ છે હે માત ધુમલી.

આ વખતે કોઈ અહીં છે પણ નહીં કે મારી પ્રા-
ણ પ્યારીને દિલાસાના વચન કહી મોકલું. અહા! મારા મ-
યાના સગાચાર તે સાંભળશે ત્યારે તેને કેવો ખેદ થશે !
હે પરમેશ્વર તે સદગુણી રાજપુત્રીનું રક્ષણ કરજો. (એમ
કહી ચાલ્યો જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ-ધુમલી હાલામણનું મકાન.

પાત્ર-સોન, સુમેખા, અંપા, પાછળથી શિયોજી અને રાજબા."

સોન—સુલેખા હજી પ્રાણનાથ પધાર્યા નહીં. હા !
કેમ થયું હશે?

સુલે—આઈ સાહેબ ધીરજરાખો હમણા આવશે.

સોન—પણ તેટલામાં તું.

દીંડી.

કર હાર લલિત પુષ્પોના તું વેહેલી,

નર્ત જુઈ વચ્ચે નાંખજો ચંબેલી,

વળી મોગરોને માસતીજ સાથે,

બાળુ બંધ કર બાંધવાને હાથે.

જેથી પ્રાણનાથ દિલમાંહે રીઝે,

પ્રશ થાય નાથ એવું નિત્ય કીજે,

શુદ્ધ સતી નારનો છે ધર્મ એવો;

પ્રભુ સમાન નીજ નાથ માની લેવો.

ચંપા—(પ્રવેશ કરીને.) આઈ સાહેબ મહા જીસ-
મ થઇ ગયો !! હાય ! આખા શહેરમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો છે.

સોન—હું એવડું બહું શું થયું છે?

ચંપા—આઈ સાહેબ દૂધ શિયાએ દાટવાળ્યો !! આ-
પના પ્રાણપતી હાથામણને દેશરદો દીધો. અને તે આપ-
ને પોતાને તાખે કરવા અહીં આવે છે.

સોન—હરહર શંકરા !! આ શો કાપડે હા! દેવ મેં
એવડો મોટો તારો અપરાધ શું કર્યો? જે ક્યાંઈ ઠરીને
એસતીજ નથી, અરો બ્યારથી બાળંબેથી નીકળી છું
ધ્યારથી ફૂંખ ફૂંખને ફૂંખ બીજું કશું દેખતીજ નથી,

(૬૫)

રાગ.

(પીયુને તળવનાર વેરી અલંકાર.)

પ્યારા પિતા પ્રભુ ગારા, પ્રાણના દાતાર;

દુખો દધ આમ કેમ, કરે છે લાચાર.

શુંરે અપરાધો એવા, તારા મેં કર્યા,

જેવી આડાં આજે મારા, પ્રાણમે કર્યા.

નથી સુધી નીતી કેરી, રીતી હું કદા;

એક ચીને આગધતી, તુને સર્વદા.

તેનારે કૃણો શું આજે, આપ્યારે તમે;

દુખી થાય પુત્રી તારી, તુને શું ગમે.

પ્રાણનાથ થકી કંધી, જુદીરે આવાર;

મુકી નાથ ચાલ્યા ગયા, જીવનું ધીકાર.

અરેરે શું આને કરે, જગના આધાર,

દુખરૂપી અલ્લો વડે, દિએછે શું માર.

[આગ બોલી મુઠાંગત થાય છે.)

સુલેખા—બા આ વખતે જો આપ આગ રડી ધી-
રજ છોડી દીએછો અને એટલા દીક્ષગીર થાઓ છો જે-
થી અમારું દિક્ષ પણ રીખાય છે. જ્યારે આપણે બધાં રોરો
કરશું ત્યારે આપણને ધીરજ દર્ઠ છાતું રાખનાર કોણ? મા-
ટે સંકટ સમયે ધીરજ રાખવી. હજુ કોણ જાણે આપ-
ણી માથે શું વિતક વીતશે, અને દૃષ્ટ શિયો કોણ જાણે
શુંએ કરશે. માટે તેનાથી સાવધ રહી આપનું શિયળ સ-
ખવાય તેવા ત્રિચાત્રમાં રહે.

(૬૬)

સોન—મારી બહાલી દાસી તેં કહ્યું તે ખરું પણ.
સોરડો.

ઉતારો અંગાર, મને લાગે જતાં જોકે,
મારી ઉરમાં માર, ક્યાં હાલ્યો મયો હાલમણો.
અરેરે એ દુખ મારા દિવમાં સાલ્યા કરે છે. હે પ્રા-
ણનાથ ! !

રાગ.

મુને છોડીરે. [૨]

ગયા પ્રાણાધાર, જીવનહાર હાય મુને,
અંતરમાંહી બળે છે જાળ, પ્રીત આપ સાલે;
પડતું નથી કેમે ચેન, વિરહ કેરી બળે. ગયા.
હવે જીવીને શું કરવું મારે, આ સંસારમાંહી;
નાથ વિના સ્થૂં સખીરી, મરવું જોર ખાઇ. મયા.
નિરાધાર કરીને નાથ, આમશું ગયારે;
દુખણીયાશે પ્રીયા એમ, નાવી દિલ દયારે. ગયા.
હે પતી! અરે હવે મારા કેવા હાલ થશે? તેનો વિ-
ચાર આપે ક્યાંજ નહીં. હાય ! આ વખતે તમે કોણ
જાણો ક્યાં હશે? અરે ! તમારી સ્થિતિ કેવી હશે?

નેપથ્યમાં—નિધા રખીમે મહેરખાન.

સુલે—જાઈ સાહેબ ફર શિયાની સ્વારી અહીં આ;
વતી હાય એમ લાગે છે.

સોન—સખી હવે શું કરવું?

સુલે—જાઈ આપ અંતરપટ ઘઈ બેસો. આ શ્લોક

તમારાંજ છે. તે જ્યાંસુધી સત્તામત રહેશે ત્યાં સુધી તેનો મક્કર શું છે કે તમારું નામ લઇ શકે.

સોન—ચંપા તું દારમાં ઉભી રહેને કામાંધને શિ-
ખામણુ દઈ માંનેતો પાછો કાઢ. અને સુનેખા તું રાજખાને
તેડી લાવ.

ચંપા } બહુસાર ખાઈ સાહેબ.
સુને }
સુને }

શિયો—(પ્રવેશ કરીને.) તારી ખાઈને જઈને ક-
હે કે ધુમલીના મહારાણા અને તારો ખરો પ્રાણરક્ષક તારી
મુઝાકાને આવે છે.

ચંપા—અરેરે! આપ પીતાતુલ્ય થઈ આમ શું ક-
હોછો! અરે! તમારા પુત્રની પત્નીને આમ કહેતાં શરમ કે-
મ નથી થતી? પિતાજી આપ વિચાર કરો કે સ્વસુરને પિ-
તામાં ફેર શો? આવો ખરાબ વિચાર છોડી અને પાપથી
ડરી ચાલ્યા જાઓ. તેમ નહીંતો જે શરીરમાં તમે લુખ્ધા-
ઈ રહ્યા છો, તેમાં શું શું વસ્તુ ભરેલી છે તે સાંભળો.

ધોળ.

જે તન જોઈ છાક્યા ડોલો, તે તમે જીવો વિચારીજ;
નખ શિખ શૂધી નિંદા જેવું, શી મહી વસ્તુ સારીજ.
માંસ રૂધીર તે માંડી ભરીને, ઉપર મહીયું આડુજ;
મોહ તણે વશ થઈને મૂરખ, દેખેછે રૂપાળુંજ.
હાડતણા પગહાય બનાવ્યા, કટકે કટકા સાંધીજ;
તેમાંડી દ્રઢ ગમતા તમને, એથી આવી આંધીજ.

હદરમાંહિ આંતરડા ભરીયા, આવે ગંધ નહરીછુ;
રગ રગમાં રોમે વીટાણું, મળ મુતરની ક્યારીછુ.

(અહ્માનંદ.)

વળી તે કાણુ મંચુર છે. માટે મોહ છોડી ચાલ્યા
જાયો.

શિયો—રાંડ નીચળાંદડી શું તું મને જોષ કરેછે?
ચાલ થા દૂર (એમ કહી આગળ ચાલે છે.)

ચંપા—[આડી ફરીને.] પિતાજી આમ વિપરીત
શું જોલોછો? વિચાર કરો! વિચાર કરો!!

શિયો— રાગ.

(જનમ ઇન્જરી પીન્જરી મેતો ઘણી જોઈવાળી.)

છટ દહ સહનારી, બંધકર જીભ તારી:

કટુ કહેછે પુકારી, નહીં બીક હર ધારી,

લશ જીભ હું ઉતારી, નનો જોલજો વિચારી. છટ.

અરે પિતાજી પિતાજી, કેને કહેછે તું કહેછે.

રાજની રીતીને નવ, લહેછે ન લહેછે.

પિતા તેનો બાપ, હુંતો નામ આપો આપ.

એમાં શાનું મારે પાપ, રાજનિતી દીલધારી. છટ.

એમ કહી પાટુ મારેછે. જ્યેથી સોન શરમ છોડી સામી આવીને)

સોન—હાંદાં! પિતાજી વિપરીત કેમ કરો છો. [દા-
સીને) વહાલી હું દુર્ભાગી માટે તારે પણ કેટલું દુઃખ સ-
હન કરવું પડે છે? (સિયાજીને) પીતાજી તમારે આવું શા
સાર કરવું પડે છે?

શિયો—પ્યારી જ્યારથી બારોટને મહોડેથી તારું વર્ણન સાંભળ્યું છે ત્યારથી હૃદય તારી સાથે જગાઈ ગયું છે. તેં હાલાગણ સાથે સંબંધ જોડ્યો પણ તેનાથી તું કંઈ સુખ ભોગવત નહીં. તેટલા માટે તો તેને દેશવદોદધ તારું મન અહોનિશ વિવિધ સૂખોથી રંજન કરવા અહીં આવ્યો છું.

સોન—

રાગ કેરવો.

હાહા નાત વદોશું આમ, વચન ઊતપાતનારે. (૨) ટેક.

પુત્રીને હા પ્યારી એવાં, શબ્દ છે અનર્થ જેવાં;

નહીં સમજે એ જેવાં તેવાં, પાત્ર કુંભી પાકનારે. હાહા.

શિયો—બોલ નહીંતું બોલ નહારો, કહેકહે મુજને પ્યારો મારો;

સોન—રેરે! આમ બંધાઓ શાને પાપમારે. હાહા.

શિયો—રેરે પ્યારી કહેશું એમ.

સોન—.....પિતા વિપરીત બોલો કેમ;

શુરે જેમ તેમ વદોહો પાતમારે. હાહા.

કહું છું હજી શિર નમાવી,

શિયો—તો દર્જો મુજ જીવ સાથ લગાવી,

શીદ લવરી કરો છો,

શિયો—આવી હાથમારે. હાહા.

સોન—પિતૃશ્રી હું પગે લાગીને કહું છું કે તમે મારાથી દૂર રહો. ક્રોધાવેશમાં મારાથી અત્રિટિત શબ્દ બોલાધ જશે. માટે વિચાર કરી પાછા જાઓ.

શિયો—અરે! એ શું કહેછે! શું તુને મૂકી હું પા-

છો ભજી? અરે! તારે તો છત્ર ખણુ ક્યાંથી રહે. તુંતો મારા રાજ્યની પટરાણી મવાની, મારા તન મનની સર્વોપરી થવાની, અને સુખદુઃખની સાથી થનારી તેનાથી જુદો દો રહ્યો?

સોન—બસ બસ! હવે બહુ થઈ છે. હજી પણ કહું છું કે વિચાર કરો? અને આવા કનીષ્ઠ શબ્દ બોલી મારા ઠણું અપવિત્ર કરો નહીં. પિતાજી તમારા મહાન અને પવિત્ર કુળનો વિચાર તો કરો કે તેમાં કેવા કેવા પ્રતાપી હતુમાન, મોરધેવજી ધુમલીનો સ્થાપનાર શિલકુમાર, નાગાર્જુન, વિગેરે રત્નો થઇ ગયા છે. વળી તમારા પિતા મહે વાઘેલા સાથે મહા દારણુ યુદ્ધ કરી રાણાનો ખેતાળ મેળવ્યો. અરે એવા મહાન પુરૂષોને, અને જોઈવા નામને શા માટે કલંકિત કરો છો !!

શિયો—પ્યારી બોલતા વધીજા નહીં. તું મને ગમે તેટલા શબ્દ કહી મારું અપમાન કરીશ તોપણ કદી તુને મુકનારજ નથી. (એમ કહી પાસે જાય છે.)

સોન—(છેટી હાઠી જઇ અને ક્રોધીન થઇ.)

રાગ ખમાચ કુમરી.

અરે સઠહઠ નીચ વચન કહે છે શું,

ખાપીસ્ટ બનીને આગ કરે બકવાદ શું. અરે.

પુત્રીવત તારી તેને પ્યારી કહે શું,

મૂરખ મૂરખ મૂરખરે.

અરે યા દૂર દૂર કુંર આંહી થકી,

થશે પાથમાલી તારી માટે નીચ ચેત તું. અરે.

શિયો—ચુપ બાઝી બકવાદ નહી કર. ખુશીથી માને
ને તો સારું છે, નહીંતર પછી સેહેજે કબુલ કરવું પડશે
તેવું કરીશ માટે.

સગ ખમાચ.

નવ હઠકર નાર, રહે જોડી મુજ પ્યાર,
કર દિલ વિચાર, મનમાંહે જરી;
નહિતો યદ્યપ્ત ખુવાર, તુજ હઠ થકી. મંવ.
અરે શીદ અપમાન, કરે યદ્યપ્ત ગુસ્સવાન,
દમને પ્રીતીપાન, કર ખુશ મને,
નહી રહે શાળવાન, હવે છોડ જકી. નવ.

(એમ કહી ગળામાં હાથ નાંખવા જાય છે.)

સોન—(છેડી હડી જઈ.) દૂર કામાંધ દૂર નીચ
તારી પુત્રી તુલ્ય વધુને પ્યારી કહેતાં જીભના કડકા કેમ
નથી થતા!

શિયો—અરે હજી બકવાદ કરે છે. (એમ કહી તે
ની બાણી દોડે છે. સોન છેડી હડતી જઈ.)

સોન— ગીતી.

ધાળેરે મુજવારે, ગીરીજ પતી શંકર ભોળા;
પડેછે નિર્બળ અબળા, પતીવ્રતે રોડમ રોળા.

રાજ—(પ્રવેશ કરીને.) અરો કામાંધ પિતા આ-
શુ જીવન ગુજારો છો! શું જોડવા કુળને કલકીત કરી
છો! ડાખ લગાડો છો! તમારી પુત્રી તુલ્ય વધુપર આવું

(૭૨)

ચાંડાળ કૃત્ય કરતાં શરમ કેમ નથી થતી? અરે! આમ.

રાગ.

(નીર્બળ શત્રુ સળળ રાજપર એ રાહ.)

નફટ બનીને અરે અરેરે, આશુ' જીલમ ગુન્નરોહો;
પુત્ર પતિપર હાયહાય, આ કેર કરી શું ધારોહો. નફટ.
અરે કલકીત નામ, થશે જેઠવાનું આગ;
ક્યેં નીચ આવું કામ, કેદેશે ધીકછે તમાગ.
જેથી થશે મુખ સ્થામ. નફટ.

(આવું સાંભળી શિયોજી શરમાઈ આવ્યો જાય છે.)

સોન—(હસ્તજોડી.) રાજ્યા જો તમે અહીં ન
આવી પહોંચ્યા હોત તો, મારું શુંએ થયું હોત! જા મારે
જીવ કાઢ્યા શિવાય બીજો છુટકો હતો નહીં હાય એકતો.
પતીને દેશવટો દીધો તેના દુષ્પમાં કુખેલી હતી, તેવામાં આ-
વી મારી બહાલી દાસીને પાટું મારી મારીપર આગ જી-
લમ ગુન્નરો. ત્યારે હવે મારે.

રાગ આશાગોડી. મનહર મીશ્રીત.

કરવું હવે શુંરે મારે, કહો બાઈ કરવું હવે શુંરે મારે. ટેક.
પ્રાણપતિને દુર કરીને, આવ્યા નીચ વીચાર ધરીને;
હું સમજવું ફરી ફરીને, તોયે કહ્યું ન ધારે. કહો.
વારે વારે કહીને પ્યારી, બોલ વજ્રસમ બોલે મારી;
પણ કોને કહું હું લાચારી, સાં આવ્યા તમે વારે. કહો.
આ જીવ્યા પાઈ ભલુંજ મરવું, કાંતો શોધે નાથની ફરવું,
શિયળ સાચવીને ઉગરવું, કામાંધ પિતા થયો જ્યારે. કહો.

રાજા—તમે દિલગીર થાઓ નહીં. દુખે હાલામ-
ણુને દેશવટો અપરાધ સિવાય દીધો, અને વળી માથેથી
આવો જુલમ ગુન્નરે છે તો તેનો કંઈ પણ ધાટ ઘડી
મારા પિતાજીની સલાહ લઈ અહીં આવું છું હાલ હું ર-
જા લાગું છું.

સોન—બહુ સારું બા. [રાજ્યા ગયા બાદ.] દુ-
ખે આવી મારી પુન્યમાં પણ ભંગ પાડ્યો. સુત્રેબા ચં-
પાને સાથે લઈ સામગ્રી તૈયાર કર, એટલામાં હું રનાન
કરી લાગું.

સુત્રેબા—બહુ સારું બાઈ સાહેબ.

(સર્વ જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ ધુમલી ચંદ્રસિંહનું મકાન.

પાલ—ચંદ્રસિંહ, રાજ્યા.

રાજ્યા—પિતાજી જુલમ નહીં તો શું? અહીં મેં
મારી નજરે જોયું છે, તેથી મારા દિલમાં અંગારા ધુધવા-
યા કરે છે. અરે! એક નિર્દય કસાઇના હાથમાં દુર્બળ ગાય
સપડાએલ હોય, અને મરવાની ખીકથી જેવા બરાડા પાડે
તેમ એ પતિવ્રતા સોનનો પૂકાર સાંભળી, મારાં રૂંવેરૂંવા
ઉભાં થઈ ગયાં. જો એ વખતે તે ચાલ્યા ગયા ન હોત તો
મારું પરાક્રમ બતાવત અરે ધીકાર છે તમે બધા બાયા-
તોને જે હાલામણુને વિનાપરાધે દેશવટો દીધો. તે વખતે

તમે કંઈ બોલી શક્યા નહીં તમારું શ્વાસનતો ત્યારેજ જોઈ લીધું. બોલો હવે આ જુલમ થાય છે તેની અટકાવત કરવી છે કે નહીં?

ચંદ્રસિંહ—પુત્રી અમે બધા બાપાતો એકઠા થઈ તેને રાજ્યપરથી ઉઠાડી પદ બ્રૂટ કરીએ એટલી અમારામાં સત્તા છે. પરંતુ જોવા કુળની રીતથી વિરૂદ્ધ થાય માટે તેમતો કરી શકતા નથી પણ.—

રાજ—ત્યારે આ જુલમ થાય છે તે જોવા કુળની રીતથી વિરૂદ્ધ નહીં કે?

ચંદ્ર—તારે નકી સમજવું કે તેમતો હવે નહીંજ થયા દઈએ.

રાજ—કદી તમારી વાત એ નહીં માનેતો?

ચંદ્રસિંહ—હાલમાં શત્રુઓ વિશેષ થયા છે, અને એમ પણ સાંભળ્યું છે કે ઉત્તરથી ચવન લોકો કાઠિયાવાડમાં થોડા રોજમાં ચડી આવનાર છે. તો તે વખતે બીલકુલ મદદ નહીં કરીએ. વળી આ બાબત પ્રધાનશ્રી પણ સલાહ લેવા જઈ છે. પછી જે નિર્ણય થાય તે ખરો.

રાજ—હા, ત્યાં જાઓ, અને તે કામ સત્વર કરો.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થી.

સ્થળ—જાળીનું ઘર.

પાત્ર—જાળી અને ભાધી.

(૭૫)

જાળી—આજ કાલ ખાઈરીતો પણ જુલમ વઢીએ-
ચ. રાંડ આખો ડારો ફલાઈ નાવ ને ધીકઈ નાવ, ને પુ-
છઈ નાવ કરીઆજ કરેચ. ઇ મારાઠી કેમ પુરૂ હાય? એ-
ની ઢારણાટો હું બઢીય સમજાયેચ, કે ધર હલાવજારી લ.
ઠ પણ આ બડો ક્યાં લાડારના મેરમાં છે જે જવાડીએ.
બલો ખુંડ ધુટવાનો ઢોકાને બલો એનો વાહો.

લાઘી—(પ્રવેશ કરીને) આઈ મુવો ઢઈ રાઈ ગી-
ઓ મારો વાહો ભાગહે? હવેટો ધર લહી લહીને લહીજ
હલાવું.

જાળી—લે ભુલયો ભુલયો સારી, હવે લહી કડ.
આટો રાટને ડારો હુખડીઢા કરચ ઈંહાઈ પેટે બરીહ કેવુ
પરીજીય.

લાઘી—ગમે ઇ હાયની પણ—

રાગ.

(શણગાર મુજોને સવારનો એ ઢળમાં.)

લહીરે હલાવુ ધર ટાહર, મુવા લમરે કઇ માલ,
માંજૂરીઓને ડારીયો, ગોઠા ખાટો ચામે ચાલ. [૨] લહીરે.
અનાજ ધર એ કટકનું, બીજી ટકના રામ રામ,
ટાએ જાએછે ડારપીવા, હામ કલાલોનું કામ. (૨) લહીરે
ગોટીહ હું કોક વાંકરો, કાજી મરીઆ ભૂજે,
રાટને ડારો મોજ માણુહું, હુહ હે જે હુએ. (૨) લહીરે.
આજઠી ટારે મારે ટુટીજી, મુવા લમણા લાડાર,
આહાતો હું શ્યાક પીઠમાં, ગોટીહ લવલો બરહાર. (૨) લહીરે.

જાળી—વહુ જોતી હતો જામ હલ્યાટમાં, ધડી હટારો હું ધાટ;
 એમ કરતાં હમજીહ નહીં, ઢોકો ઢાંઢાળી સાય. [૨] વહુ
 ટેરાયુ આખો ડાયરો, કાઢું લ્યાટની હું ખાર,
 કોકડી ઝપાટે આવી બાયના, લાક કાયુ તે ઠાર. (૨) વહુ
 માટે હમજીટો હાર ધણુ, ધર રહે મારી લાર,
 અસ્ટાં મારી મન ઠાયતો, જોટજો કોકડી દુકાય. [૨] વહુ.

લાધી—મુવો લ્યાટનીજ ડરામણી ડીઢા કરેય. કાંઠિ-
 ટારા ધરમાં રહીને ખાઠી હું કારના? થોડ ધણું હટુ ઈ
 ડારમાં વટાવી આવીયો.

જાળી—ને આ ડારનું ટો પાણી સરખી થઈને રેતી-
 હોતો આ હાલીયો મધી મારવા. [એમ કહી જાય છે.]

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—સિંધની હુદનો દરિઓ.

પાત્ર—હાલામણુ જાળી.

હાલા—વાહ દૈવ ! તારી મતી મહન છે ! ! અરે !
 એક મોટા રાજ્યનો ધણી, જેણે કશું દુઃખ સ્વપ્ને પણ ન
 જોયેલ, તે આજ વનવન અને ટીંબા ટેકરા આથડી દિવ-
 શો નિર્ગમન કરે છે. અરે ! જેને હજારો માણસો ખમા
 ખમા કરતા, તે આજે આ દરિયાની રેતીમાં અસહ્ય દુઃખ
 વેઠતો બટકે છે. વળી દિનપ્રતીદિન વિવીધ પકવાનોનો જ
 મનાર આજે ફળફળાદીથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે.
 હાય ! તેને ઉપહું સુખ સાંભરી આવી દુઃખ થતું થતું

હોય ? (વચારમાં પડે છે.) અરે મારું મન કેવું દયા-
હિન ? કારણ કે પોતાપર નિર્માલ્ય દુઃખો પશ્યા; તેમાં તે।
દુઃખ દુઃખ કરી રહ્યું છે. પણ તે દુઃખ ખોટું રહે છે.
ખરું દુઃખ તો તે રાજપુત્રીને !!! જોને માત્ર એકજ દિવસનો
સંબંધ !!! અરેરે ! હજી તેના પવિત્ર અને કોમળ હસ્ત
માં ગીટળ લો છુટ્યું નથી, તેટલામાં તેના દુર્ભાગી પતિ-
નો વિયોગ !!! હાય ! ત્યારે તેને દુઃખ કેવું ? હવરાંત પ
ણ પાછળથી કુર પિતા કોણ જાણે કેવીરીને જીવન મુ-
જરી તે કોમળાંગીને દુખ દેતો હશે ! ત્યારે ખરી દુખ
ભી તો એજ કે ? હાય ? પણ તે મારેજ માટે કેની ?

ભેરવી-ગઝલ.

હવે પ્રભુ કાપા કરો, વિયોગ દુઃખતો હરો. ૨૬.

વિના પરાધર્મી ખરે, દુખી હશે પ્રીયા અરે;

થયો વિયોગ તેહનો, કયા કરમને ગરે. હવે૦

નથી દીધું જરાય મુખ, રે પ્રિયા તુને તર્કી,

હું અભાગી કારણે, તું દુખો સહેય સહી.

નથી વિસારી તુજને, છો પ્રિયા મુજ પ્રાણથી;

વિરહમાં બળી બળી, છોડીશ દેહ આ નક્કી. હવે૦

હા ! પ્રાણપ્યારી તારું શરી સગ મુખ મેં ફરીથી
જોયુંજ નહીં ! અરે ! તારું ત્યાં શું થતું હશે ? તુ આ
વખતે કેવી સ્થિતિ ભોગવતી હર્ષશ ? હીક દૈવ ! આ હુ-
ષરથી સમજવું કે મારા મંદભાગ્ય ! ખીચું કાંઈ નહીં.
(હરિયા તરફ જોઈ) અરે ! પણ મારા દેશનો વાંસ અદ

(૭૯)

દરિયાને કાંઠે ક્યાંથી ? શું પરમેશ્વરે મને દુખી બણી
મારી પ્યારીના ખગર દેવા તેને મોકલ્યો હશે ? ચાલ તે
ને પુછીતો બેજો. (વાંસ પાસે જઈ) બહાલા ! શું મારે
વિયોગે તારા પશુ આ હાલ થયા ? કારણ કે—

સોરઠો.

હાલામણુ હતા, કાતળીએ કપાતી નહીં;
જેઠને જાતાં તું આજ વનવન વિખાણો વાંસડા.
પણ મારા મનમાં આજ એટલો તો હર્ષ થાય છે,
જે દેશાર્થ સાથે મળ્યા તો ખરા ?

સોરઠો.

બડાંતી બરી બધ, લઈ આંગણુ રોપાવું,
દેશાઈ દીઠે દીઠ, આજે વિવ્રન હરું છું વાંસના.
બોલ વહાલા ! તારે બરડો છોડી અહીં સુધી કયે
દુખે આવવું પડ્યું ?

સોરઠો.

બહાલા વિયોગી વાંસ, અહીં શીયે અવગુણે આવીયો,
મળુને મારી ભોમતો, મને સંદેશો કંઈ સોનાતો.
(આવું સાંભળી)

વાંસ —

સોરઠો.

કાચો કાચો કપાડીએ, ઝીંક્યો ઝરું માંય;
લોઢે લેવાણો આજ, તેથી સુધ ન રહી સોનની.
હાલા—એવા મારા મહદુભાઅ ક્યાંથી જે સોના
ના સમાચાર સાંભળું ? હા ? શું ધુમલીમાં હતો ત્યારેજ

નશીય સવળા હતા ? અને હાલ આવળા થયા ! ના ના
તેનું પારખું તો જોવું માટે ચાલ પેલો જાળી જાળ નાંખે
છે ત્યાં જઈ માફ નશીય અજમાવું (જાળી પાસે જઈને)
સોરઠો.

જાળીડા નાંખને જાળ, એક હાલાગણા નામની;
કરમ છે કપાળ, કે ખુલ્લેતરશે ખરડે રહ્યાં.

જાળી—ને માછ આ તારા નામની ? (એમ કહી
ને નાંખે છે તો માંહેથી ઊગદૂ જવાહીર નિકળે છે જ્યથી)
આવું જોઈ તારે વિચારમાં ન પડવું કારણ કે મેરામણમાં
આવું લીકરીઆ કરેય. તે હાથ તો હું પણ ઘણા ગાઉનો
પંથ કરીઓ કરીઓ અહીં દારદર દુર કરવા આવીઓ છું.
હાલા—જો એમ હોય તો સોરઠો.

જાળીડા નાંખીને જાળ, તારા નમતની નોંધીને;

માંહે આવે શંખલાને સેવાળ, કાં માછલીજી ટાળે મળે.

જાળી—(મનમાં જણ્યું જે મીઠા મેરામણમાં
આવુંજ નિકળતું હશે માટે નિકળેલું જવાહીર પાછું નાં-
ખીને) કાંજી તારા નામથી લીકરતું હશે ? તો આ મારા
નમતની (જાળ નાંખે છે તો માંહે સેવાળને સાંખલા સિ
વાઈ જોયું નહીં.) તું કાક દુર્ભાગીઓ છે લહીં તો પેહેલું
કેવું લીકરીકતું માટે ઝટપટ અહીંથી ચાલયો જા, (હા-
લાગણને ઉભેલો જોઈ) કહું છું કે હાલયો જા.

હાલા—જો મારા પમલા ખરાખ હોય તો લે હું
જાતો રહું છું (એમ કહી જાય છે.)

બળી--[બળ નાંખતો વહ્યો બળ છે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ--શિકારપુરનો રણવાસ.

પાત્ર--દાલાગણની કુધ્યા, પાછળથી દાસી અને દાલાગણ.

કુધ--(સ્વગત) ધ્રુમલીને છોડ્યે આજે ઘણા વર્ષો થયા પરંતુ ત્યાંના ખુશખબર કાંઈ નથી. જેથી મારા દિલમાં શીકર થાય છે. સાસરામાં ગમે તેટલું મુખ હોય, પણ માવતરને ભૂલાતું નથી દુનિયાની સ્વભાવિક રીતી છે કે કદી માવતર ગરીબ હોય, અને સસરાને ત્યાં અનેક સુખની તૃપ્તી મળતી હોય, તોપણ ત્યાં જવાની મનોવૃત્તિ થાય છે. વળી જગતમાં ઘણી વસ્તુનું વિસર્જન થઈ શકે છે, પરંતુ જન્મ આપનારને ભૂલાતું નથી.

દાસી--(પ્રવેશ કરીને) બાપ હું અત્યારે બજારમાં ગઈ હતી તો ત્યાં મારી નજરે.

દાહરો.

કાળો ઘોડો કાઢવો, બમર બાલું હાથ;

બાઈ આપણી બજારમાં મેં દીડી જેઠવાની જાત.

કુધ--બાબુ મસ્કરી શું કરે છે? આ વખતે મને તેનું સ્મરણ છે તો તું તે માટે કહે છે કે શું ?

દાસી--નહીં બાપ સાહેબ! હું ખરેખર કહું છું આપ આરા આપો તો હમણાંજ તેડી લાવું.

કુધ--ત્યારે દાસી જલ્દી તેડી લાવ.

દાસી—જહુ સારં ખાઈસાહેબ (એમ કહી જાય છે)

કુહ—અરે એને કાણુ આવ્યુ હશે ! મારા મનમાં
આજે જે ચીંતવન હતું તે શું ખરું પડશે ? (એટલામાં
હાલામણને દાસી પ્રવેશ કરાવે છે તે જોઈને) ખરેખર છે
તો નેહનો. (ભીં બી થઈ હાલામણને)

(ધરસેં ઈલાં કાન ખુલા કે લીયે—એ રાહ.)

રહો કાણુ દેશમાં શું, આપ આવીયા છો અહીં;

કહો કાણુ જાત માત, તાતનું નામ લઈ.

હજુ છો બાળવેશ, શીદ અટણુ પ્રદેશ કરો;

દીસો છો ક્ષત્રી જાત, મુખ મતીનથી શું ફરો.

કહોનીજ વાત જાંત છોડીને સકળ અહીં;

કરો નિવૃત્ત મુજ સંદેહ, વાત ધ્યાન લઈ.

(દશ આશી થઈ મારી. એ રાહ.)

કહું શું વાત હું મારી (૨) બળે દિલ દાહતો મારી. ટેક.

ખડો છે મુજદેશને, ધુમલી છે મુજ ગામ;

નેહના કુળ છે માહેર, શિયો તાતનું નામ.

દિધો વનવાસ ધિકારી (૨) વગર વાંકે ન વિચારી. કહું

રાજપુત્રી એક સોનજે, પરણી તે મુજ સાથ.

મુજ તાત જોઈ તેહને, ધચ્છયું કરવા હાથ.

મને વનવાસ તો દીધો, (૨) વિયોગી તેહનો કીધો. કહું

પતિવૃતા એ પ્રેમદા, શું થયું હશે એતું;

એહ દાહમાં દાહતો, ફરં વિદેશે હું

મળું હું હાથ ક્યારેરે, (૨) પટે દિલ્લેન ત્યારેરે. કહું
 કૃષ્ણ—(દેહી જઈને) હા મારા પ્યારા પુત્ર તારા
 તેણે આ પ્રમથ્ણે હાલ કર્યા ? (બાથમાં બાંસે છે) પુત્ર
 તુ મને ઓળખે છે ? ક્યાંથી ઓળખતો હોય ? જ્યારે તું
 નાહાનો હતો, ત્યારે હું ધુમકી છોડી અહીં આવી છું વહા-
 લા હું તારી કૃપા થઈ છું, હવે તમામ દુઃખતું નિસર્જ
 ન કરી આ રાજ્યમાં સુખેથી રહે.

હાલ—કૃષ્ણ આપ કહો છો તે યથાર્થ છે, પણ
 મારી પ્રાણપ્યારી, અરે ! જોને મારી સાથે ફક્ત બીનો
 જ સંબંધ ! ! હાથ ! તે દુઃખ માસ હૃદયમાં સાલ્યા કરે છે.

કૃષ્ણ—પુત્ર તું એ દિલ્લીગીરી છોડી દે. તુને અહીં
 તારું દિલ ખુશ થશે એવી સ્ત્રી પરજાવીશ તે બધા ગાઉ
 નો પંથ કર્યો હશે, આટે તારા શરીરને બધું અગ પહોંચ્યો
 હશે, તો આ પદ્મગંધર બેઠડી આરામ લીગો.

હાલ— સોરઠે.

સુખની સગા નોય, સગ્યાએ સુવાય નહીં,
 હાલામળુંને હોય, સેના નિયોગે સાથરો.

કૃષ્ણ—પુત્ર એ સેનાનું રહણ છોડી દે. અને માલ
 મારી સાથે. [એમ કહી હાથ ઢાલી લઈ જાય છે.]

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—ધુમકી સોનતું મકાન.

પાત્ર—સોન પાછળથી શિયોજી.

સોન—સુખમાં સુખ અને દુઃખમાં દુઃખ વધતું જાય એવે! ધારો છે અરે! જે રાજ્યા મને હરવખત મદદ આપત્ર, જેથી મારો તે મોટો આધાર હતો? હાય તે સાસરે જવાથી મારો આધારફૂલે સ્તંભ તુટી પડે!! વળી સુખ દુખની વાતો કરવાને પાસે દાસીઓ હતી તેને મારાથી દુર કરી. અરે! જગકર્તા એવડો મોટો તારો અપરાધ મેં શું કર્યો છે? જે મારા નશ્તીએ દુઃખ દુઃખને દુખજ!!! અરે! પતીવ્રત સાચવતાં જ્યારે આમ થાય છે, ત્યારે મારી સહાય કેમ કરતે નથી? શું મારા પતીવ્રતે કાંઈ ખામી આવી છે? કે જેથી સ્થાય નથી કરતો? નાના! એમ સમજવું નહીં. આ દેહમાં જ્યાંસુધી પ્રાણ છે, ત્યાંસુધી લેશ પણ ખામી આવવા નહીંજ દેશ. જેમ મહાનસતી દ્રૌપદીને દુષ્ટ કૌરવોની સભામાં પીડીત જોઈ સહાય કરી, જેમ સતી સીતાને રાવણના ત્રાસથી તે દુષ્ટને મારીને છોડાવી, અને જેમ હરિશ્ચંદ્રની અઙ્ગના સતી તારામતિને અસહ્ય દુઃખથી મુક્ત કરી, તે સુઠું એક નિરાધાર અખળાપર રહેતો લાવી સહાય કરે.

૨. મેં આજ દિવસ સુધી તારી એક ચીતે ભક્તિ કરી
તે આ વખત માટે ? [એવામાં શિયાને આવતો જોઈ
હબી થાય છે.

શિયો—(પ્રવેશ કરીને) અરે ! હઠીલી હવે મારું
વચન માની એક વખત પ્યારા એવો શબ્દ તારા શરી-
સમ મુખમાંથી કાઢ. કે જ્યેથી મારી પટરાણી કરી આ
રાજ્યનાં તમામ મુખની સર્વોપરી કરે (એમ કહી પાસેજ વળે.)

સોન—(છેડી હઠી જઈને.)

(પૈસા પૈસા પૈસા તેરી અજગ બની બલીદારી,)
અળગો, અળગો, અળગો રે તું સળગો તારાં સુખો;
એમ કહે શું રે થાશે, દઈને આવાં દુઃખો.
કડકે કડકા મારી ઝડકા, કરીશ તેથી શું ?
રોમે રોમ ખેંચે પણ નહીં તામે થાકું હું;
અરે પાપી મુજને ત્રાસ, ઊપજાવ્યે થાશે વિનાશ.
શું તુજ દિવમાં રાખે છે, મુજ તામે કરવા આશ?
તોય થયું શું વૃદ્ધિ પામે સદસ્ય ગણાં દુઃખો. અળગો
નિય પાપી દુઝાંધી, જા અહીંથી તારું મહોડું મને નહીં બતાવું,
શિયો—સંભાળીને બોલ્યા અને કહું છું કે હજી પણ.

(દૂર દૂર, દૂર દૂર હોનારી નકારી આભરી એસહ.)
માન માન, માન માન, વિચાર આવાર લગાર એનાર માન.
કડવું કડવું શું, કહેય તું મને, ઝટક ઝટક ઝાપટે છે વેણ,
ત્રાસ જરા નહીં દિલમાં લઈ, જઈશ ક્યાં? બોલ ક્યાં?
હટકી મુજથી જઈશ ક્યાં? કહે જાન. માન માન

સોન—દુર કામાંધ દુર. આ શરીરના કોઈ પણ અવ્યયમાં પ્રાણ હશે ત્યાંસુધી તારો મકદુર શું છે કે મને હાથ અડકાડ? ઉલટો મને હરવખત કહ્યા કરે છે કે વિચાર વિચાર!! તો મુખે હું શું વિચાર? તુંજ વિચાર કર કે સિંહવાળ અને સતીનો કેડ લેવા જતાં શું પરિણામ આવે છે?

શિયો—અરે! એવા શબ્દ સંભળાવ નહીં. હવે હું છેલ્લી વખત કહું છું કે કાંતો તારો પ્રાણ મારે તામે કર, અને કાંતો મારી આ ચળકતી સમશેરને તામે કર સિવાઈ તારો છુટકારો થનાર નથી.

સોન—અહો! પ્રાણ લેતો હોતો ખીન્નું શું જોષ-એ છીએ? લે થા તૈયાર, ઉઘાડ તારી સમશેર અને કાઢ મારો પ્રાણ!

(મારમાર તલવાર હોમો જુએ છે શું એરાહ.)

કર ધાવ સમશેર નહીં ડગું ડગું.

ડગું ડગું નહીં ડગું ડગું.

કર ધાવ૦

ન્યારે શિયળમાં ભંગ પડે છે,

એથી મરવું બહું તારી યકું.

કર ધાવ૦

દુરમતી ઝહી પ્યારી કહીને,

શીદ વદે વેણ લાલ લગું.

કર ધાવ૦

અવર પુરૂષ ગજો અવનીમાં,

એક હાલામણુ નામ બનું.

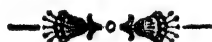
કર ધાવ૦

ત્યાંસુધી તીચ આંચ ન આવે,

શિશુન શુરથી તગતમું.

કર ધાવ૦

શિયો—એમ કે ત્યારે જોઈ લેજે. (એમ કહી પા
શે નદી છે. એવામાં નેપથ્યમાંથી બંદૂકના અવાજે આ
ને મારી નાંખ્યારે બાપસીયા એવો અવાજ સંભળાય છે
જેથી ગભરાઈ શિયોજી તલવાર ઉઘાડી ચાલ્યો જાય છે.
સોન પોતાપર આવતો જોઈ મુઠ્ઠામાં પડી જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—ધુમલીનો એક રસ્તો.

પાત્ર—પ્રધાનજી અને ચંદ્રસિંહજી.

ચંદ્રસિંહ—પ્રધાનજી મારી ગળળ થયો ! ફક્ત
એકજ ઝટકામાં મહારાજ પડ્યા ! ! ! આ ઉપરથી સિ-
દ્ધ થાય છે કે સતી સોનનો કોપ શિવાય કાંઈ નહીં. નહીંત
૨ આટલા થોડા દુસ્મનો મહારાજને મારી ચાલ્યા જાય ?

પ્રધાન—આશ્ચર્ય જેવું તો એ જે તે ખીલકુલ વર-
તાણું નહીં. બાયતો તથા બધા સામતો સામા થયા તો
કોણ જાણે ક્યાં અલોપ થઈ ગયા ! ! ત્યારે એમ જાણુ-
વું કે તેનો કોપ શિવાય કાંઈ નહીં.

ચંદ્ર૦—મહારાજનો જીવનમ પશુ મારી ! આપણે

કેટલું કેટલું સમજાવતાં પણ એક ટળીને બીજા થયા નહીં.

પ્રધાન—એ સમજો તો અમમ કેમ થાય ? મત-
લગ કે ચિનાશકાળે વિપરીત થુદિ.

ચંદ્ર—અરે ! પણ પુત્ર પત્નીપર આવેશુલભ હોય ?

પ્રધાન—ન હોય પરંતુ જે કામાંધીન થાય છે, તેને
કશું સુજતું નથી. એક શ્લોકમાં કહેલ છે કે.

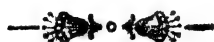
કામા તુહાણાં ન મયં ન લજ્જા, અર્થા તુહાણાં નચ બંધુ મિત્રં;
ચિંતા તુહાણાં ન સુખં ન નિદ્રા, શુધા તુહાણા ન બલં ન તેજઃ

ચંદ્ર—અરેઅર તે દાખલો અહીં લાગુ પડે છે.

પ્રધાન—તમે સતી સોનને ઉતારે ચારી સાથે ચા-
લો. તેમની સલાહ લઇ કુમારશ્રીની શોધ કરાવીએ.

ચંદ્ર—હા ચાલો.

(અન્ને જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—કુમહીમાં શોનનો હિતારો.

પાત્ર—સોન, સુતેખા, ચંદા, પાછળથી

પ્રધાનજી અને ચંદ્રસિંહ.

સોન—(મુઠ્ઠામાં પડી છે ત્યાં નિંદ્રાવશ થાય છે, અને હાલામણુની ઝંપના કરતી હતી જેથી તેમનું સ્વપ્ન આવે છે.) પ્યારા, મને આમ નિરંધાર મૂકી ચાલ્યા ગયા તે આપનું અંતઃકરણ દુખાતું નહોતું? મારો એ વડો કયો અપરાધ આપના પવિત્ર-હૃદયમાં આવ્યો? શું હું તમારા મનમાંથી ઉતરી ગઈ? (અટકે છે. વળી જ-રાવાર પછી) જો કે આપના પિતાએ મારું પતિવ્રત બંધ કરવા ધણો જુલમ માંડ્યો, પરંતુ જોનાનાયને પ્રતાપે તેમાં કંઈપણ ખસેલ પહોંચવા દીધેલ નથી. સ્વામી આપ આટલો વખત ક્યાં હતા? (અટકે છે.) હં? હા જાની હૃદમાં? અરે! પણ તે મારે માટે કેની? હુંજ અરેખર દુરભાગી છું કારણ કે મારે માટે પવિત્ર પ્રાણેશને આટલું દુઃખ સહન કરવું પડ્યું. સ્વામીનાય તે જાણત આપની પાસે દીનતાથી મારી માગું છું. (અટકે છે) હવે મારા દુઃખનો અંત આવ્યો એમ સમજું છું. પ્રાણનાથ મારામાં ઉઠવાની શક્તી ખિલકુલ નથી. માટે આપજ એ રા પધારો એટલે આપના પવિત્ર શરીરનું આર્ક્ષિગત કરું (એમ કહી હાથ પહોળા કરે છે જેથી પૃથ્વીને અડકે છે જેથી જંગૂન થઈ જાય છે.) અરેરે! પ્રાણનાથ આમ રીસાછને ક્યાં ભાગી જાયો છો? (એમ કહી ચોગરદમ દોડાદોડ કરે છે? અરે! નિરંજન નિરાકાર અદ્વૈત પ્રભુ!! શું મારા સ્વામી અરેખર આવ્યા હતા? મૂને સ્વપ્નું તો નહોતું? હાય! પ્રાણનાથ વળી દુઃખરૂપી સમુદ્રમાં ઝીંકી

(૮૯)

ક્યાં ચાલ્યા ગયાં. અરેરે !

સોરઠો.

હાખાતી હદમાંય, મેં વાલી વસ્તુ વિસારીઝો?
હેડા કેરો હાર, જે હતો હલામણુ જેઠવો.

(રાગજીરે ક્યાં જાઓ છો મધરાતે. એ રાહ.)

સ્વામીજીરે, હું દુર જાગીને છાં,
મુકી ગયા ઠયા અવગુણમાં. ટેક.

સ્વામી જાણો છો બીરની જાતરે,
કોને કહેવી દુઃખની વાતરે;

નહીં કોઇ છાં મારી સાથરે,
મનમોહનરે તુજ દુઃખ સાથે તનમાં. મુકી.

હું અસહ્ય દુઃખ અહીં પામુરે,
હવે જુઓ પ્રભુ મુજ સામુરે;

મજો નાથ જેથી દુઃખ વામુરે,
યધછે બહુરે, હવે દયા ધરો મનમાં. મુકી.

પિયર છોડીને આવી આહીરે,
દુઃખ દુઃખ ત્યાંથી તન માંહીરે,

તનમનમાં સળગે લાહીરે;
નવ ખેઠીરે, ઠરી જરી તમ સંગમાં. મુકી.

હજુ હાથેથી ગીઠળ ન છુટયું રે,
લાંતો કર્મ માહેરું ફટયું રે;

(૯૦)

હુંખ ગાજ સૂંધી નવ ખુર્યુ' રે,

ખરે હુંખુંરે, હરભગી જનમાં.

મુકી.

હે પરમ દયાળુ પરમેશ્વર મહારા પ્રાણનાથ મેળાવી
મારું હુંખ ટાળ.

સુલે—(પ્રવેશ કરીને.) ગાઈ સાહેબ આપનું પતિ-
જન ભંગ કરવા ઈચ્છનારને પરમદયાળુ પરમેશ્વરે પોતાની
હજુરમાં શિક્ષા માટે બોલાવી લીધેલ છે. માટે હવે નિ-
ર્જાત રહે.

સોન—સુલેખા શું તું ખરું કહે છે? તે કેમ મર્યું?

સુલે૦—ગાઈ સાહેબ હું ખરું કહું છું. ખીલકલ
દૈવકોપથીજ થોડા માણસો અત્યાનક ચડી આવ્યા, તેમાં
રાણાજીને મારી કોણ જાણે ક્યાં અલોપ થઇ ગયા તે કં-
ઈ માણસ પડ્યું નહીં.

સુલે૦—સુલેખા તું નક્કી સમજજે કે.

(અગર ફળ મળ્યું તેવું થું દિલે ધર્યું એ રાહ.)

અધર્મ ગરતશે, નક્કી તેન જીતશે. ૨૬.

પહેલેનો ન તે વિચારશે,

ફળ ખુરું મળ્યે વિમાણશે;

સુલે૦—જેવું કરવું, તેવું બારવું,

સોન—એ રીવાજ છે. નક્કી.

નીતિ રાહ જય બરેલ છે.

અધર્મે કુંભી પાક કરેલ છે.

સુલે૦—જેવી કરણી, તેવી ભરણી;

સોત—માર્ગ તે જશે, નકી તે ન જીવશે. અધર્મ.

ચંપા—(પ્રવેશ કરીને.) બાઈ સાહેબ પ્રધાનજી તથા ચંદ્રસિંહજી આપની પાસે આવવા માગે છે, કુકમ હોયતો અંદર તેડીલાવું.

સોન—ચંપા ખુશીથી તેડીલાવ.

ચંપા—'બહુસાર' બાઈ સાહેબ. (જાય છે.)

સોન—સુલેખા અંતરપટ આડો દઇદે.

સુલે૦—'બહુ સાર' બાઈ સાહેબ. (અંતરપટ આડો દઇ દે છે. પ્રધાનજી તથા ચંદ્રસિંહ પ્રવેશ કરી નમન કરે છે.)

પ્રધાન—હે શીળવતી દેવી આપનાપર જીવન ધણો થયો. તે બાબત અમ રાજાજીને બધું સમજાવતાં પશુ માન્યા નહીં અમે અમારી ફરજ પ્રમાણે નેક સલાહ આપતાં છતાં ન માને ત્યારે અમારું શું ચાલે?

સોન—પ્રધાનજી તેમાં તમારો બિલકુલ હોય નથી. તેણે તેમ કયું તો તે બાબતનું પરિણામ તમારી દ્રષ્ટીએ જોયું વળી જ્યારે અવળું થવાનું હોય, ત્યારે ગમે તેવી રીતે સમજાવે પણ તે બચે મતલબ કે તે નજ માને. હવે

મારું કહેવાનું એટલું જ કે હું મારા પ્રાણનાથસિવાય અં-
હિં એક ધડી પણ રહેવાની નથી. આ રાજ્યનો સારી રી-
તે બદોબસ્ત કરી, પ્રજાને સુખ આપી રહેજો. હું મારા
પ્રાણેશની શોધે જાઉં છું.

પ્રધાન—સતી એમ કેમ થાય? મહારાજા હાલામ-
ણની શોધે હું તથા ચંદ્રસિંહ નીકળીએ છીએ. તે કામ
તમારે કરવાનું નથી.

ચંદ્રસિંહ—હા પુત્રી તમે અહીં સુખેથી રહો.

સેના—અરે! એ શું કહ્યો છો? હું અહીં સુખેથી
રહું?!

(રાણી મૃત્યુમાંયરે ફળ ખાવું શું મારે એરાહ.)

પતી રખડે વન માંયરે, ધર રહેવું શું મારે. (૨)

હુંરે અભાગી રહું સુખેથી, નાથ સહે દુખકાયરે. ધર. (૨)

એક ક્ષણ મમ નાથ વિનાની, કલ્પ કલ્પ સમ જાયરે. (૨)

મુજ માટે તો ગયા વિદેશે, તદ્દપી તદ્દપી તે રાયરે. ધર. (૨)

ફળફળતાએ હશે મુજ વિષ્ણુ, ઝરઝર સળગે લાહીરે. ધર. (૨)

પિતૃશ્રી પતિવ્રતા જ્ઞાતો ધર્મ જાણો છો કે? પોતાના
નાથને સુખે સુખી અને તેના દુઃખે દુઃખી તો શું હું અ-
હીં સુખેથી રહું? ને તમે જાઓ. અરે ધીકાર છે સારે તો
હાયા! મારા પ્રાણેશ વનમાં બટકી બટકી અસહ્ય દુઃખો ખજ
મતા હશે, અને હું દુર્ભાગી અહીં બેસી સુખ ભોગવું.

સારે તો હું પતિવ્રતા શાની? ત્યારે તો હું પ્રતાપી ક્ષત્રી
જનતામાં જન્મીએ અજન્મી? મતલબ કે અધમ જનતામાં
જનમવા બરોબર છે. અહીં બેસી રહી સુખ ભોગવી મા-
રા પતિવ્રતાને કલંક લગાડું શું? તેમ કદી થશે નહીં.

અંદ્રા—પુત્રી તમે કહો છો તે ખરું પણ, તમને
એકલાં કેમ મુંકાય?

પ્રધાન—કારણ કે જાને સ્ત્રીના?

સુલે—તેથી શું થઇ ગયું! એમ બીજી સ્ત્રીની મા-
ફક એમને.

રાગ—પીલુ—તાલ કેરબો.

નહીં સમજે અબળ બીર એહ,	
પ્રબળ દિલમાંહી ગણોરે,	ટેક.
કેમ બેસી રહે સિંહ પુત્ર તેહ.	પ્રબળ૦
નાથ શોધે કાયર શું એ થાય.	પ્રબળ૦
તો તો જીવતર ધીક ધીક હાય.	પ્રબળ૦
શુદ્ધ સતી શું ધરે દિલ બીક.	પ્રબળ૦
બેર બેસી રહે કહેવાયે શું ઠીક.	પ્રબળ૦
માટે જાશે શોધે ધરી પ્રાદ હામ.	પ્રબળ૦
નાથ લાવે ત્યારે શુદ્ધ સતી નામ,	પ્રબળ૦

સોન—શાખાશા મારી વહાલી દાસી શાખાશા તમા-
રા આવાં શર વાક્યો સાંભળી મારા દિલમાં વધારે કાટો
હત્તમ થાય છે, અને તમારી જોવીને સાથે લીધાથી બેશ-
ક ધૈર્યતા નહીં હારતાં મારા કામમાં પ્રવેશ પ્રાપ્તિ.

(૯૪)

પ્રધાન—(સ્વગત.) ખરેખર આ મહાન સતી કાઠી કરનાર નથી. તોપણ તેને એકલાં જ્યાં દેવાં વ્યાજની નથી. ગમે તેવા પણ્ય રાધ્યું ધાન હમણા તેને મહેલે તેમને એકલા જ્યાં હા કહું. અને પાછળથી ચંદ્રસિંહને તે ન જાણે તેવી રીતે તેની રક્ષા કરવા મૂકીશ (પ્રકાશ) બાઈ ત્યારે આપના બેલનો આનાદર અમારાથી થઇ શકેના નથી. તમારે રાજ્ય બાબતની કંઈ ફીકર રાખવી નહીં. તમારું કામ નિર્વીઘ્ને સફળ કરીને આવે. એવેા અમારો આશીર્વાદ છે. હ્યો ત્યારે અમે રજા લઇએ છીએ.

સોન—મને તમે ખુશીથી જાણો, અને હું પણ તૈયારી કર છું. (પ્રધાન વિગેરે નમન કરી ગયા બાદ.) મારી પ્યારી દાસીયો! અહીં હવે એક ક્ષણ પણ રહેવું વ્યાજની નથી. મારે ચાલો હથિઆરો સજ કરી મારાજીવન દારની શોધે નિકળી પડીએ.

સુલે—બહુ સારું બાઈ ચાલો.

(સર્વે જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ સિંકની હાલતું વન.

પાત્ર—હાલમણ, પાછળથી સુલેખા.

હાલાઈ—ફર્યાદો મારી પ્રાણ પ્યારી! સોનનું વિનયન કરાવવા મને સોજસેં સુમરીઈ દેખાડી. અરો પાણુ તેમણે મારું મન કુખ્ય થાય કે! નહીંજ એક તો.—

(૯૫)

સોરઠો.

લાંબા ધેરે ધાધરા, પેટે ડમરીકું;

વારં સોળના ઉપરે, લઈ સોળસેં સુગરીકું.

જા કે તેઓ ધણીજ ખુલ્લુસુરતા હત તોપણ હું સો-
નને ભુલી જઈ એમ? એ તે કદી બનવાનું? તે તો મારા
-હૃદય સાથે જડાઈ ગઈ છે, તે કેમ નિસરે? અરે નિરદો-
ષી રાજપુત્રી તારં મારા મયા પછી કાણ જાણે શુંએ થ-
યું હશે. અને આ વખતે કેવી સ્થિતિ ભોગવતી હઈશ?
તારી સાટે તારા દુર્ભાગી પતિપર ધણા દુઃખો પડે !! પ-
રંતુ તું નિરદોષી અને સહયુષ્મી રાજપુત્રી સુખી રહે એવું
હું ઇચ્છું છું. હે પરમદયાળુ પરમેશ્વર તે સહયુષ્મી રાજ-
પુત્રીનું શ્રિયજ સામ્રવજ, તેને જરા પણ દુઃખાવા દઈશ ન-
હી! જ્યારે મારી પ્રાણપ્યારી સાથે પાણી ગ્રહણ કર્યું, તે
વખતે તે કેવલ હર્ષમાં હતી, અને મહોડેથી મધુર શબ્દ
બોલી કેવી રીતપતી હતી? હાયાં તે વખતે તે રાજપુત્રી
પોતાના દ્વિત્વમાં એમ જાણતી હતી કે, તેનો દુર્ભાગીપતિ
રઝળાવી વનમાં આદર્યો જશે.

હીરવારી કનરો.

છે વિયોગ બહુ દુઃખકારી. આજ ન બાવે નિદ્રા ન આવે. વિયો-
ગાહુનિશ બહુ અંતરે માંદિ, ઝરઝરે સ્થળે લાહી,
વિરહ વેદના વૃદ્ધિ પામે, બાનજ નહીં જરાઈ. છે વિયો-
દર્શન જે નહીં દે તું મુજને, તો તો નહીં ધરણો;
વિયોગમાં હા ઝુરી ઝુરી, પ્રાણ ખચીત અજ નાશે. છે વિયો-

આ વનમાં રખડી રખડી પત્ર દુખવા આવ્યા છે. માટે ચાક્ર પેલા ઝાડ તળે આરામ લઈ [એમ કહી જાય છે. અને માથે ઓઢી સુતે છે જરાવાર પંચો એક સર્પ ઝાડ તળે પડે છે. તેને પછડાટ લાગવાથી જરાવાર બે શુદ્ધિમાં પડી રહે છે એવામાં હાલામણે નિદ્રામાં પાસુ ફેરવ્યું જેથી સર્પની પુછડીનો ભાગ દખાવાથી અંગુઠો ડસન કરે છે. જેથી ચમકીને ઉઠે છે સર્પ નાશી જાય છે. અરર! મારે પત્રે આ શું કરડ્યું? (સર્પને નાશતો જોઈ. હરી હરી !! આનો સર્પ ડર્યો હાય હાયા! અરે દુષ્ટ મેં તારો એવડો કયો અપરાધ કયો હતો? હાય સોના! તારું મુખ જોવાની અપેક્ષા તો મનમાંજ રહી ગઈ અરે વહાલી! તુને સદાને માટે દુઃખરૂપી સમુદ્રમાં કુખાડી તારો કૃતઘ્ની પ્રાણેશનો જતો રહે છે. તે પાછો કોઈ દિવસે આ વચાનોજ નથી. હાય! મનની ઉમેદ સધળી મનમાંજ રહી ગઈ! અરે! હું એમ જાણતો હતો કે કોઈ દિવસે પાણુ દુખનો છેડો આવશે, ને મારી પ્યારીને સુખી કરીશ, પાણુ તે સર્વનો આજે અંત આવ્યો. અરરર હવે તો ઝેર એ કદમ ચડવા મંડ્યું છે. અરે જીભ દુઢી થાય છે? અરે પરમેશ્વર. !!!

(કરોજી સેલ હીલમીલ રમજીમ એ રાહ.)

ચડે છે ઝેર, અરરર અંગ માંહી. ચડે છે.

મન મુંઝાયે હાથે, તન વારી વળી જાયે;

ઝરઝરતી, વારી ઝરતી, ચક્ષુમાંહે પેસતી જાયે, ઝેર,

ઝરર ઝરર સળગે સાહી, જવાળ નીકળેછે રે મુખમાંહી;
 પ્રાણ બ્રહ્માંડે વળી ચડી જાયે, હરહર દ્રુમહર;
 સૂખકર તાતા, અરર મરં છું જગત નિયંતા. ઝેર.
 સોરઠો.

વળજે સોન સુખણ, હું સૂતો છેલે સાથરે;
 પામી નથી તું પ્રાણ. અથ ધડીએ આરામની.

[આમ બોલતો પૃથ્વીએ પડે છે.]

સુલો—(પ્રવેશ કરીને.) આ હાખાની હદ સુધી
 આવી પહોંચ્યા, પરંતુ કાંઈ હાક્ષાગણુનો પતો મળ્યો નહી
 કાલરોજ બાઈ સાહેબ કહેતાં હતાં જે એક બે દિવસમાં
 પતો નહીં મળેનો પ્રાણુધાત કરીશ. અરે! પરમેશ્વર એ
 શુદ્ધ ધર્મશીળ દેવીના સત્ત્વે તું તાગે છે કે શું? હવે તો
 હદ યદ્. તેના દુઃખનો અંતલાવ. આવા વિકટ સમયમાં
 પણ તારી ભક્તિ ને છોડતી નથી. તે આવા દુઃખના વ-
 ખત માટે કે? જે હવે તેની સહાય નહીં કરે તો તે પો-
 તાનો દેહ છોડશે. ત્યારે તારૂં બીડ બંજન નામ ખોટું પ-
 ડશે. અરે! કલંકિત યશે? માટે.

[રાજકુંવરને કયાં લઇ જાઉં એ રાહડું.]

કરો સહાય હવે પ્રભુ તેની, તુજ ઉપર આસથા જેતીરે. કરો.
 તેણે તજવા દેહજ ધાર્યું, જેથી બિરદ જશેરે તમારું;
 લોકમાંહે કહેવાશે કેણીરે, કરો સહાય હવે પ્રભુ તેની.
 ધર્મ રાખતાં દુઃખ થાય જ્યારે, કાણુ ભક્તિ કરશે તુજ સારે;
 માટે ધ્યાન અરજ મુજ દેતીરે, કરો સહાય હવે પ્રભુ તેની.

(આમ બેલતી પાછી ફરે છે તેવામાં હાસામણુને સુતેલ જોઇ.) અહા! આ તરણુ પુરુષ આ જ્યાનક વનમાં કેમ સુતો હશે? દીશેછે તો મહાં તેજસ્વી? આ વનમાં તે નિર્ભયપણે સુતો છે તો કોઇ ફાડી ખાનાર જનન-વર આવશે તો તેની ખ્વારી થશે. માટે ચાલ ઉઠાડું. (એમ કહી ધગ હલ્લવે છે પરંતુ ઉઠતો નથી ત્યારે) અરે! આતો કોઠે અધેરી લાગે છે. આઠલું દલાવતાં છ-લ્લોં ઉઠતો નથી. (મોહોડા પર ઓઢેલી પીછોડી જરા ખ-મેડે છે) અહા! આતો મહારાણા હાસામણુ! વાહવાહ! ભાગ્યેય થયા ખરા. તેના શરીરે બહુ રઝખ્યાથી અમ જહોંવ્યો હશે. માટે સુત છે. તો ચાલ બાઇને અહીં તેડી લાવી જગાડીએ. (એમ કહી જાય છે).

પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ-વન.

ખત્ર-ચંદ્રસિંહ, સોન, ચંપા અને પાછળથી સુભેખા

ચંદ્રસિંહ—(પ્રવેશ કરીને) ધન્ય છે રાજપુત્રી સોન પતિ મળે આ વિકટ વનમાં કે'વા કે'વા દુઃખો સહન કરે છે. છતાં તેની કંઈ ભાળ મળતી નથી. જેથી તેણે બને દાસીઓને ફળફળાદી લેવા જુદી જુદી કાઠી ખેતે મરવાતું કરે છે. પણ તેમ ન થવા દેવું. (એમ કહી જાડ તળે છપાઇ જાય છે.)

સોન—(પ્રવેશ કરીને) (હેઠ ખની લાગાર. એ રાહ.)

હવે જીવયું છે ધીકાર હાય. (૨)

વનવન શોધી રહી પત્ની હું આવી આ હઠમાં. હાયહાયહાય.

જસથી વિગેયગી જીન થયું તવ, તરફડ તરફડ થાય;

તેમ પીયુહવંતમ વિયોગે, તલપી તલપી જીવ જાવ. જામ.(૩)

જાણીધર કહો નીજ મળી બિનાનો, જીવશે કેટલીવાર,

હું મણીધર મુજ શિરોમણી વીણ, જીવું એ ધીકાર. હાય.(૪)

(એમ કહી છાતીમાં કટાર મારવા જાય છે. એવા-
માં ચંદ્રસિંહ તથા ચંપા દોડી આવી હાય આલીને.)

(જાળ ચલે ન મોહન તેરા, લે ચલું શુર મેં મેરા.)

અરે હાં (૨) શું આમ કરો છો, સાહસ પગલું શું ભરો છો રેક

થઈ ક્ષત્રી તણી તનુજ, કેમ ધૈર્યની છોડો માળ,

મહો મનમાં, ધૈર્ય તનમાં, આમ વનમાં શીક મરો છો. સા.

જીવતો નર બદ્ર પામે, એ કહેવત અનુસરી કામે;

કરોનં. શોષ, ટળે દુઃખ એાધ, ધરીને ક્રોધ, શું આમ કરો છો સા.

દમયંતી દુઃખ સહુ વામી, પચાળી પતીને પામી;

તેની મહો રીત, વિચારો ચીત, ધશે નીમીત, કાયર કરો છો. સા.

સોન—પીતૃશ્રી તમે અહીં ક્યાંથી ?

ચંદ્ર—પુત્રી જ્યારથી તમે ધ્રુગલીથી નિકળ્યા છો
ત્યારથીજ શુભ રીતે તમારી રક્ષા કરતો હું આવતો હતો.

અહીં તમે આમ સાહસ કરવા લાગ્યા ત્યારે મારે છત્રંચ-

વું પડ્યું. પુત્રી ધૈર્ય રાખી વિશેષ શોધ કરો. આમ કા-

યર થવું વ્યાજબી નથી. તમારા જાણુવામાં તો હશે. પં-

ચાળી, દમયંતી તારામતીને કેવા કેવા દુઃખો પડ્યા છે ?

તેના દુઃખ આગળ તમારું દુઃખ કાંઈ નથી.

ચંપા—હા બાઈસાહેબ આમ કાચર થવાથી લોકોમાં કહેવાશે કે દુઃખ ન સહેવાયાથી પ્રાણુધાત કયો. માટે ધીરજ રાખી તે કામમાં પ્રવૃત્ત થવું જોઈએ.

સુલે—(પ્રવેશ કરીને) બાઈ સાહેબ આપણું કામ શિદ્ધ થયું છે. (ચંદ્રસિંહને જોઈને) આપ અહીં-આં ક્યાંથી.

ચંદ્ર—સુલેખા, તમે તમારી બાઈની નીમકહલાલ થઈ તેના દુઃખમાં ભાગ લેવા ધુમલીથી નીકળ્યા છો, ત્યારથીજ હું પણ તમારી પુઠે ગુપ્ત રીતે રક્ષા કરતો આવ્યો આવુંછું. જોકે સતીસોન પણ સિંહની પુત્રી છે. તે આ વિકટ વનમાં કોઈની દેહેસત રાખે નહીં; પરંતુ વખતે કોઈથી હેરાન થાય તો, અગને કલંક લાગે માટે પાછળ પાછળ આવ્યો આવુંછું તને ફળ ફળાદી ક્ષેવા મોકલી અને ચંપા જરા વાંસે રહી તેટલામાં આ સ્થળે તે પ્રાણુધાત કરતા હતા, એટલે હું જાહેર થઈ; તેમ કરતા અટકાવ્યા.

સુલે—બાઈસાહેબ જરા વખત માટે વિપરીત થાત.

સોન—કેમ સખી એ માર્માક બેલ હું સમજી શકતી નથી.

સુલે—બાઈસાહેબ ! રાણાજીનો પતો લાવીશું.

સોન—શું, સખી ખરેખર કહે છે.

ચાંડ—ક્યાં છો જલ્દી બેલ, ॥

સુલે—હું ખરેખર કહું છું અહીંથી થોડે છેટે એક વૃક્ષ તળે મર નિદ્રામાં સુતા છે.

સોન—તેં ખરેખર તપાસ કર્યો છે?

સુલે—હા બાઈસાહેબ હજી હાથેથી તમારી પેટે મીંઢળા પણ છોડ્યું નથી.

ચંદ્ર—ત્યારે પુત્રી મને આગા દીઓ તો હું જન્મ ગાડી લાવું.

સોન—એ કામ અગાઈજ છે, સુલેખા, ચાલ આગળ કયે સ્થળે છે?

સુલે—ચાલો બાઈ સાહેબ. (સર્વ જાય છે.)

પ્રવેશ પ મો.

સ્થળ વન.

પાત્ર—હાજીમણ સોન, સુલેખા ચ પા, ચંદ્રસિંહ, પાછળથી જોગી

સોન—સખી ખરેખર એજ. આ વનમાં રખડી રખડી તેના કામળ ચરણને ધણો પરિશ્રમ પહોંચ્યો હશે, માટે આરામ લીધો છે. સખી ઉંઘમાંથી ઉઠાડું કે નહીં?

સુલે—હા બાઈ સાહેબ ઉઠાડો શું હરકત છે?

સોન—(પાસે જઈ.)

જોગો જોગો હવે મહારાજ, રેહો ધ્રુમલીના શિરતાજ,
નિંદ્રાથી જોગો મા'રા રાજ. (૨) ટેક.

ધણા દિવસથી નાથ, ગયા મુને છોડીરે હાં;

આજે સિદ્ધ થયું મુજ કાજ, નિંદ્રાથી જોગો મા'રા રાજ. (૨)

વાલગ આગશું આંહી, વનમાં સુતારે હાં;

લઈ દિલમાં દાસીની દાઝ, નિદ્રાથી જંગો મા'રા રાજ. (૨)

ધણે ખુશીનો દિવસ, આજે છે મારેરે હાં;

ઠારણુ સખી પ્રભુએ લાજ, નિદ્રાથી જંગો મા'રા રાજ. (૨)

પીયુ આ અધોર વનમાં બે ધળક આપની દાસીને વિસારી સુવું એ આપને છાજતું નથી. ઉઠો ઉઠો (આમ બોલતી હાથ હલાવે છે છતાં ઉઠતા નથી ત્યારે) આટલું હલાવતાં છતાં ઉઠતાં નથી એ શું ?

સુલે—બાઈસાહે મુખપરથી કપડું ઉતારી નાંખી જગાડો.

સોન—(લુગડું ઉતારે છે તો મરણ પામેલા જોઈ) હાય હાય !!! દાસી આતો મરણ પામેલા જગ્યાય છે અરે! આખું શરીર લીલું છમ માલુમ પડે છે. અરેરે ! હું વિ-લુ આ કારી જખમ મારા -હૃદયમાં કેમ ગાયો ?? અરે ! મેં જાણ્યું જે દુઃખનો અંત આવ્યો ! કેમજે સ્વામીનો મેળાપ થયો ! હાય હાય ત્યાં તો આખા બવનો વિયોગ કરી રંડાપો પ્રાપ્ત થયો. અરે ! દૈવ મેં ધડીએ સુખનો વખત દીઠોજ નહીં. અરે ! હાથે મીઠળ બાંધ્યાંજ રક્ષાં!!! અરે નશીબ !! મેં તારો એવડો મોટો ક્યો અપરાધ ક્યો હતો? જે મને:—

(અરે એ સખી મરદ મુજ જાન બચાવી તે
આ વખતે એ રાહ.)

કરી દુખણી મને તેં કેમ ! અરેરે કરગ અરેરે કરમ.

(૧૦૩)

આવી હરમે બધાં મનમાં, ચહી નીજ નાથને તનમાં;
કીધું તેં હાથ આવું કેમ ? અરેરે કરમ અરેરે કરમ.
હરી મુજ સુખરે લીધું, નમેરા આમ શું કીધું;
જરા કેમ નાવી દિલમાં રહેમ, અરેરે કરમ અરેરે કરમ.
રાક્ષસ પેરેરે દિવધારી, લગાવ્યો ધા મુને કારી;
ક્યાનેરે તેં કીધું એમ, અરેરે કરમ અરેરે કરમ.
સારઠો.

હાલામણુ હીલોળ, હવે દુઃખના દરિયા છલ્યા,
અમાણી પાંજર નીપ રોળ, વીસવસી વીણના ધણી.
અરે! સ્વામી !! મુને અભાગણીને મુકી કેમ સ્વર્ગે
ગયા હાય !

રાગ પદ.

કેમ નોધારી કીધી મને સ્યામ, મને સ્યામ, મને સ્યામ.
લાલી ઉઠે છે જોઈ આમ, જોઈ આમ, જોઈ આમ.
અરસપરસ મળી પ્રીતની વાતો વાલ્યા,
કીધી નહીં કોઈ હામ, કોઈ હામ, કોઈ હામ. લાલી ઉઠે છે.
અધરામૃત રસ પાનજ કેરી વહાલા,
હૈમેને હૈમે રહી હામ, રહી હામ. લાલી ઉઠે છે.
વળવળતી વામાંગા મેલી, હાય,
ઠાળી ગયા કેમ નામ, કેમ નામ, કેમનામ, લાલી ઉઠે છે.
મીઠળ હાયજી છુટયા ન ખ્યારારે;
પીઠી બર્ધા સુતા સ્યામ, સુતા સ્યામ, સુતા સ્યામ. લા.
મારા પ્રાણનાથના આ પ્રમાણે હાથ ચલાવું કારણ

(૧૮૪)

મારી ખુબસુરતી !! કારણકે તે પર મોહીત થઇ શિયાળુ-
એ દેશવર્ગ દીધો !!! હાયહાય ! ખુબસુરતીએતો સત્યાનાશ
કાઢ્યું !!! આ કરતાં કાળું મેશ જેવું સ્વરૂપ ધણે દર-
ને સાફ છે ! હાય ! આગ લાગે આ રૂપમાં ! આ શરી-
રી ખાખવત થઇ જાયો !! અરે ! મારા પ્રીતમને આ
અવસ્થાને પ્રાપ્ત થવાનું આ દુષ્ટ વપુષી થયું છે. અરે !
તેનો સત્તર નાશ થાયો !! હાય ! રૂવે રૂવે અગ્નિ લાગે !!!
હાય હવે આ મારાથી જોવાનું નથી !!!

સોરઠો.

હાયાની હદ રાણ, આજ પીઠી ભર્યો પોઢાળીઓ

મીઢળ છુટયા મશાણ, હું હારી બેઠો દલામણો.

ચંદ્ર—(પ્રવેશ કરીને) પુત્રી આમ રહે છે કેમ ? ભાઈ
આમ કેમ પડયા છે ?

સુલેખ—અરે ! પીતુશ્રી એતો મૃત્યુ પામેલા છે !!!

ચંદ્ર—અરેરે ! પુત્ર આ શો ગજબ થઈ ગયો !!

હાય બહાલા ? તુને મારનારનું સત્યાનાશ જાણે !! અરે !
પરમેશ્વર આમ રીખાવી રીખાવી અમારો જીવ કેમ લીધે
છે ! અરે ! એકદમ અમારો નાશ કરી નાંખ પણ આ
દુઃખ ખમાતું નથી.

સોન—પિતુશ્રી હવે શોક કયે કંઈ વળવાનું નથી.
તમે આ મારી દાસીયો કે જે મને આવા વિકટ સમય-
માં મજા સહાયબૂત થઈ, અને આખર સુધી હું પાપણી-
ના દુઃખમાં ભાગ લીધો. તેનો મારાથી કંઈ બદ્ધો વાળો

શકાણો નથી. તો મારી હવે એટલી વિનંતી કે તેને કાર્ધ પશ્ચ રીતે મુઠાવા દેશો નહીં ? અને પુત્રી માફક પાલન કરજો. મારે મારા સ્વામી બેળું બળી મરી આ ક્ષણભંગુર દેહનો ત્યાગ કરવો છે. રાજ્યની બલામણુ તમેાને છે. પિતાજી હવે તે બાબત વિશેષ કહેતી નથી, કારણકે મારે વખત ખોટી થાય છે.

હાશીયો—(રાજાજી આંખઓ અમને મૂકીને એરાહ)

બાપ કહો શું આમ અમેાને;

આમ મુકીશું જમ્મએ તમેાને.

ધીકાર છે ત્યારે તો અમેાને.

મરશું, બળશું, ઠરશું, તગશું.

સ્વારથે બેજ્યા નથી તમેાને.

બાઈ.

અંદ્ર— } અરે આ દેહને શું કરવું છે,
હાસીઓ } કોક દિવસ પણ નિશ્ચયે મરવું છે.

મરવું, નરે'વું, કરવું, તરવું,

નામ રાખીને આ દુનિયામાં.

બાઈ.

મુલે—આ આપણે બાળપણથીજ સાથી છીએ, હવે અંતસમે હું જીવી થાઉં ? અરે ! ધીકાર છે ત્યારેતો. તમારા પ્રાણ સાથેજ મારો પ્રાણ છે. જેમ તમારું થશે તેમ મારું પણ સમજી લેજું. અહીંથી અમે કદી જવાના નથીજ.

સોન—પિતૃશ્રી તમે જાઓ અને ધ્રુમલીતુ રાજ્ય સંભાળો.

અંદ્ર—અરે ! હવે મારે ને ધ્રુમલીને શો સંબંધ ?

જ્યારે એનો રાજ્યાધીશ પાટવી કુમારની આ અવસ્થા થઈ ત્યારે હવે મારે ધુગલી જઈ શું કરવું છે? જો તેનું થયું છે તેમ મારું હમણા થશે.

ચોગી—(ગાતો ગાતો પ્રવેશ કરે છે.)

રાગ—ધનાશ્રી.

સાચે કલીયુગ આયો, અબતો, સાચે કલીયુગ આયો;
પુત્ર પિતાકે કલ્પ ન માને, કરે અપનો મન જાણે. અ.
કુલટા નારી બહુ મુખ લે, પતિવ્રતા દુઃખ પાયો. અ.
સન્યાસી ધન સાંચવા લાગ્યા, હારી રમરણુ ગિસરાયો. અ.
રાજા કપટી રૈયત દુઃખ પાવે, બ્રાહ્મણ ખુલુત ભટકાયો. અ.
વાસુ વરખાં અરુષ હોત હેં, સગ જીગ પાપસે છાયો. અ.

(ચંદ્રસીંહ, સોન વિગેરે નમન કરે છે.)

ચોગી—ડયું ધધર બિકટ બનમેં કાય બારતે બેલી
હુવેહો. ઔર ઔ સુતાહે કાય બારતે !

ચંદ્ર—મહારાજ વો મૃત્યુ પામેલ ધુગલીકા મહારાણા
શિયાળકા પાટવી કુમાર હાલામન હે ! ઔર (સોન તરફ
હાથ કરીને) વો તેની પત્નિ હે, મેં ઉરકા ચીચા હું.

ચોગી—ઉરકું ક્યા હુવા હે ?

ચંદ્ર—મહારાજ ઉરકા શરીર નિલા માલુમ પડતાહે,
ઉરકે લીએ એસા ધારતા હું કે કીબી ઝેરી જનવર કાટા
હોયગા.

ચોગી—(પાસે જઈ જોઈને) અહો ! ઉરકુતો સાપને
કાટા હે ! અબી સજીવન કરતા હું. (એમ કહી ઝોળીમાં-

યાં બુટી કાઢી બસી કરડેલી જગ્યા પર મુકે છે. જેથી જરા હાલે છે. પછી પાણી છાટી) અલખકા પ્રતાપસેંક-
ઠ બેટા, ગુરકા બચનસેં ઉઠ બેટા! (એમ કહી જરા છેડે
જઈ ધ્યાન લગાવે છે.)

હાલા-પ્યારી સોન તારું મુખ હું શું ફરીને જોઉં?

સોન-(પાસે જઈ) પ્યારા આપની દુબાંગી પ્યારી
આપની પાસેજ ઉભી છે.

હાલા-(વિસ્મય પામી ઉભો થાય છે. સોનને જોવાથી)
શું હું સ્વપ્નું તો નથી જોતો? શું ખરેખર મારી પ્યારી છે?
સોન-નહીં હાલા સ્વપ્નું નહીં. હુંજ દુબાંગી પ્યા-
રી સોન છું. (એમ કહી દોડી બેઠે છે.)

હાલા-પ્રાણપ્રીયા! તમે અહીં ક્યાંથી? (ચંદ્રસિંહને
જોઈ) કાકા! તમે અહીં ક્યાંથી? શું હું આ દેખાય જોઉં
છું તે ખરેખર છે. કાકા, રાજ્યતી શી ખતર છે?

ચંદ્ર-બેટીને) બાઈ તમને દેશવટો મળ્યા બાદ આ
શીળવતી રાજપુત્રી પર પિતાજીએ પોતાને તાબે કરવા ધ-
ણો જુલમ માંડ્યો. પણ તેથી ન ડરતા તમારાજ નામનું
સ્મરણ નીશદીન કર્યા કરતી. છેવટે જ્યારે બહુજ જુલમ
તે પર થયો, ત્યારે ધુમધ્વી પર અમાનક ચોડા દુસ્મનો અ-
ડી આવ્યા; તેમાં સજ્જાજ સાગા મતાં મૃત્યુ પામ્યા.

હાલા-અરે રે! મારા પિતાજીનું મરણ થયું શું?
હાય હાય!

ચંદ્ર-બાઈ તમે પિતૃ ભક્તિથી દિલગીરી કરો તે

બ્યાજખી છે પરંતુ પરમ દયાળુ પરમેશ્વરથી તે અધર્મ કૃ-
ત્ય કેમ જાણાય ?

હાલો—પછી કેમ થયું ?

ચંદ્ર—ત્યાર પછી મારો તથા પ્રધાનજીનો વિચાર
આપની શોધે નિકળવાનો થયો. પરંતુ સતીસેને અમને
અટકાવી, પોતે જાતેજ નિકળવા કહ્યું. અમે ધણી રીતે સ-
મજાવતાં પણ, “ હાય ! મારો પતી વને રખડી રઝડી અ-
સહ્ય દુઃખ વેડી દિવસો નિગંમન કરે; અને હું અહીં સુ-
ખેથી રહું ? તેમ કદી થવાનું નથી ”. એવોજ તેનો જ-
વાબ. છેવટે આ તેની હોંમતવાન અને બહાદુર દાસીયોને
સાથે લઈ આપની શોધે નીકળી. તેની વાંસે હું પણ તે-
મની ગુપ્ત રીતે રક્ષા કરવા નિકળ્યો. આ સ્થળે આપને
શ્રુત્ય પામેલા જોઈ, સર્વે જાણી મરવા નિશ્ચય કર્યો તેટલા
માં આ મહાન યોગીરાજે આવી આપને સજીવન કર્યા.

હાલો—(યોગી તરફ જઈ.) રાગ.

[ધરો માથે મુગટ વિશાળ મતી થયો હર્ષ અતી.]

નમું પાયે (૨) યોગીંદ્રે દુખહારી કરજાકારી. નમું.

શ્રુત્યુપકી મુને નાથ બચાવ્યો, દુખરૂપી તન તાપ સમાવ્યો;

સર્વ—છે સર્વે અમો આભારી નમું પાયે.

ઈશ સ્વરૂપહો આપ ખરેખર, ભક્ત વત્સલહો આપ નીરંતર;

હાલો—દુઃખીજાણી અહીં લીધો ઉગારી, કરજાકારી, નમુપાયે

યોગ—હાલામણુ તથા સોનને તુમ દંપતી સર્વદા સુ-
ખી રહો! એકા હમેરા આશીર્વાદ હો બચ્યા, બજા જ-

(૧૦૯)

દહીસે તુમેરા સંજયમે જાકર, તુમેરા બિયોગસે સંજ પ્રજ
બિહવળ હુઠહેં કિરકું શાન્ત કરો.

હાલી૦—જહોન અચ્છા ગુર મહારાજ. (જોગી
જાય છે.) (સોનને.) પ્યારી તારો ગાઢપ્રેમ, તારી હી-
મત, અને શર જોઈ હું ધણેજ આજએય થાકું છું.

સોન—પ્યારા એમ મોટાઈ દઈ મને શરમાવો ન-
હીં. મારી ફરજ પ્રમાણે મેં કર્યું હવે આપની પ્રત્યે મા-
રી એક નમ્ર વિનંતી છે.

હાલી૦—શું પ્યારી? કહો.

સોન—હવે એક પણ ક્ષણ ન રોકાતાં.

રાગ બિભાસ.

ચાલો ચાલો ચાલો સ્વામી, જઈએ ધુમલીરે;
જઈએ ધુમલીરે પતી, જઈએ ધુમલીરે. ચાલો.
પ્રજ બહુ દુખી હશે, વિયોગનો નાશ થશે;
રાહ બહુ જતી હશે, બહાણી ધુમલીરે. ચાલો.
આમપરો જોતો વાટ, નાબ્યા કેમ પૂછે વાત;
એસીને વિણુંને ઘાટ, બહાણી ધુમલીરે, ચાલો.
આપ સંજધીને મળો, દુખ સહુ દૂર કરો,
વિયોગી સંકટ હરો, જઈ ધુમલીરે. ચાલો.

હાલી૦—જહુ સાર પ્રિયા ચાલો.

(સર્વ જાય છે.)

સમાપ્ત.

અગાઉથી આશ્રય આપનાર સાહેબોના

મુખ્યારક નામો.

૭૫ નેકનામદાર પાટવીકુમાર શ્રી	૧ ઠા. પરમાણુદ કલ્યાણુજી.
ભાગસિંદજી સાહેબ.	૧ ઠા. હરીદાસ મોનજી.
૫ પી. લીલાધર.	૧ ગાંધી કાળીચંદ્રસ જામજી.
૪ જોડવા પુત્રજી ગોવાભાઈ પો	૧ માંધી અભેયદં અમૃતલાલ.
રાણા. બાપાત (છાયા.)	૧ ખવાશ જોડા ગોવીંદ હજીરી.
૨ રા. રા. રણુછોદાશ નારાણુજી	૧ ભણુસારી જીવરાજ સુદંજી.
હેડ મારતર.	૧ ખસશ કદાનજી પુંગ.
૨ શા. દેવચંદવંદ્રાવન લાવધેરીયન	૧ સુતાર જીવન જોડા.
૧ હાજી ઇશમાલ શંકર	૧ શા. ઝંવેરચંદ કેશવજી.
૧ શેઠ. હરખચંદ વીરજી.	૧ સોની દેવચંદ લાધા.
૧ હાંકાર મેધજી દયારાગ.	૧ જોશી રામજી રવજી.
૧ પાંચમેન રેવશંકર.	૧ કેશવ ચાલા.
૧ ઠા. કરશનદાસ મુળજી.	૧ કાળીદાસ કરશન દરજી.
૧ શા. રમજી દરજીવન.	૧ માંચા પીતાંબર વીરજી.
૧ શેઠ વશનજી મુળજી	૧ મીસ્ત્રી ગોકળ ગનજી.
૧ કાશીનાથ શંકરલાલ	૧ ભટ કેશવલાલ ઝીણા.
૧ ઠા. પરશોતમ ઓધવજી.	૧ ખત્રી ખેતરી વેલજી સોનચી.
૧ ઠા. હરીદાસ હીરાજી.	૧ ખત્રી ગોપાળજી મુળજી.
૧ રા. રા. શીલાલ રણુજોડજી.	૧ ખત્રી જોડા રામજી.
૧ રા. રા. ત્રંબકલાલ રાધવજી.	૧ ખત્રીનાનજી કુરજી. (અમરેલી)
૧ રા. રા. અનંતરાય કલ્યાણુરાય	૧ ખત્રી માંડા રવજી.
૧ રા. રા. રણુછોડદાસ ગોવરધનદાસ	૧ ખત્રી માંડા રામજી. "
૧ શેઠ. નાગરદાસ જગજીવન.	૧ ખત્રી ખેચર રામજી. (ધોરાજી.)
૧ ઠા. જેરામ બદવજી.	૧ ખત્રી રણુછોડનાનજી. જેતપુર.
૧ નારાણુજી ગોરધન.	૧ ખત્રી ગોવીંદલાલ ચત્રજીજી
૧ રા. લક્ષ્મીશંકર મુરારજી.	(નવા નગર.)

- ૧ મેગણ કરીમતાર.
 ૧ ફકીર સુમાર જાકુમ.
 ૧ ઠા. મુળજી હિંદા
 ૧ શા. બમવાનદાસ બેચંદ.
 ૧ સુતાર દામજી ધાગજી.
 ૧ શા. હરજીવન દેવજી.
 ૧ શા. હીરાચંદ મેમીદાસ.
 ૧ શા. દેવીદાસ કહાનજી.
 ૧ શા. લક્ષ્મીદાસ જોકળદાસ.
 ૧ શા. જવેરચંદ ધંધજી.
 ૧ પોકરણા ભગવાનદાસ રણજીડ
 ૧ શોની લાજજી જોદા.
 ૧ સોની કાળીદાસ જીવન.
 ૧ સોની સમજી ચોપીંદ.
 ૧ ઠા. નાનજી ડોશા.
 ૧ શા. લીલાધર હીરાચંદ.

જીજ.

- ૫ રા. રા. રતિલાલ આપાલાલ
 દીવાનજી.
 ૧ રા. રા. ધનજી બળદેવજી.
 ૧ રા. રા. ભોગીલાલ હરીદાસ.
 ૧ રા. રા. દલપતરામ શીવજી.
 ૧ રા. રા. મુરારજી રવજી.
 ૧ રા. રા. વૃન્દલાલ કરશનજી.
 મહેતા.
 ૧ રા. રા. ગુલાબશંકર દુલેરાય.
 ૧ વિજયરંગ આર્ય સુધર્મ સચક
 કંપની,

- ૧ સમુલલાલ ત્રીકમજી.
 ૧ રિચનાથ રૂપનાથજી.
 ૧ બેચરલાલ ભવાનોદાસ.
 ૧ પઠાણ લતીફખાં શેરખાં.
 ૧ વેણુ ઈસમાલ અણુમીયા.
 અડવાણી.
 ૧ મી. મુસેફ જગનલાલ પ્રેલીસ
 ફાજદાર સાહેબ.
 ૧ ઠા. કરશનજી બાણજી કારકુન
 બખ્ષરલા.
 ૧ ઠા. અમરશી સુંદરજી.
 ૧ ઠા. સુંદરજી સમજી.
 મોહવાટા.
 ૧ સરયુ ગોવરધન.
 ૧ દેવજી ડોશા માસ્તર
 મુખ્ય.
 પ્રાંચ મિત્ર દામોદર ભોવાનમાફરત
 ૧૦ શા. પરમાણુદં નથુ.
 ૧૦ ઠા. રેવાશંકર મોનજી.
 ૧ શા. કુલચંદ શોભાગચંદ.
 ૧ શા. કચરા.
 ૧ શા. લાલચંદ ધનજી.
 ૧ ઠા. ગોવરધનદાસ તુલસીદાસ.
 ૧ જોશી બેચરલાલ હરખજી.
 ૧ શા. મુલચંદ.
 ૧ શા. તારાચંદ કીરચંદ.
 ૧ ઠા. હરીદાસ સામજી.
 ૧ ઠા. પરસોતમ ધરમસી.
 ૧ સોની રણજીડ લખગણુ.

૧ શા. શયચંદ જશરાજ.

વીરપુર.

ઠાકોર સાહેબ સુરસિંહજી.

લખતર.

મહેરખાન લખતર દરબાર.

જામણદર.

૭ શેઠ હંસરાજ વાલજી.

૨ ખેળ સાધા વેલજી.

જોતપુર.

૧ ભણશાલી જાદવજી વજરામ.

૧ હુવાર જોઠાભાઈ.

૧ મથુરાદાસ માવજી.

નવાગઢ.

૨ વેલજી જોઠાભાઈ.

૧ ઠા. માધવજી પરસોતમ.

ગોંડલ.

૧ ખવાસ નારાયણ વાલા.

રાજકોટ.

૧ જટાસંકર દયાસંકર ઝોઝા.

૧ ગોવીંદ નથુ જુટલેર.

૧ સખારામ સદુજી કોચમીન.

૧ ખીસ્તી મોતીભાઈ મોવીંદભાઈ

સુદામજી.

૧ મગનલાલ જુઠા.

કંઠોરજી (રાજાજી)

૨ જાદવજી નારાયણ.

૧ આણંદજી રવજી.

કોચમીન.

૧ શા. દેવચંદ ચત્રજી.

